

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
ФАКУЛЬТЕТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ, ПРАВА ТА
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ПОЛІТИЧНОГО
МЕНЕДЖМЕНТУ**

**Васильчук Марія Ігорівна
(студентки групи ПО-1)**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«Виборчі технології в Україні»

(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 052 «Політологія»)

Допускається до захисту
протокол № _____
від _____
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин
і політичного
менеджменту
д.е.н., доц.
Ірина ГРАБЧУК

(підпис)

Науковий керівник
д.політ.н.,доц. Вячеслав СЕРГЄЄВ

(підпис)

Рецензент
к.політ.н.,доц. Віктор ПАЩЕНКО

(підпис)

**Житомир
2025**

Я, Васильчук Марія Ігорівна, цим засвідчую, що представлена до захисту кваліфікаційна робота виконана на основі власних наукових досліджень. Текст не містить доробку інших дослідників без відповідних посилань на їх праці.

Я попереджена про те, що буду недопущена до захисту, а в разі отримання диплому – буду позбавлена його відповідно до чинного законодавства України

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ	7
1.1. Теоретичні засади вивчення виборчих технологій	7
1.2. Типологія виборчих систем	14
1.3. Роль політичних партій у виборчих процесах	21
Висновки до 1 розділу	28
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ	30
2.1. Становлення виборчих технологій	30
2.2. Взаємозв'язок виборів та виборчих систем	35
2.3. Роль цифровізації у виборчих технологіях	40
Висновки до 2 розділу	45
РОЗДІЛ 3. ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ	47
3.1 Особливості виборчих технологій в Україні	47
3.2. Досвід виборчих технологій США та можливості його застосування в Україні	64
3.3. Виборчі технології в умовах воєнного стану в Україні	73
Висновки до 3 розділу	77
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку демократичних процесів в Україні питання функціонування та трансформації виборчих технологій набуває особливої значущості. Вибори є ключовим механізмом легітимації влади, а технології, що застосовуються під час виборчих кампаній, істотно впливають на формування суспільно-політичних настроїв, політичну культуру громадян, рівень довіри до інститутів влади, а також на сам результат волевиявлення.

В умовах зростання інформаційного впливу, цифровізації та активного використання соціальних мереж, змінюється характер політичної комунікації, що сприяє виникненню нових форм взаємодії між кандидатами, політичними партіями та виборцями. Одночасно з цим зберігається проблема маніпулятивних і непрозорих технологій, використання адміністративного ресурсу, «чорного піару», фальсифікацій, що негативно впливають на демократичність виборчого процесу.

Особливої актуальності дослідження набуває в контексті реформування виборчої системи, змін до виборчого законодавства, а також у зв'язку з викликами, що постали перед країною в умовах війни. Питання оновлення виборчих процедур, впровадження прозорих технологій та забезпечення рівного доступу всіх учасників виборчого процесу до електорату стає запорукою не лише політичної стабільності, а й подальшого демократичного розвитку України.

Таким чином, дослідження виборчих технологій в Україні є своєчасним та необхідним для глибшого розуміння сучасних політичних процесів, визначення ефективних підходів до організації виборів і формування інститутів, що відповідають за забезпечення чесності та прозорості виборчого процесу.

Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів виборчих технологій. Для досягнення мети передбачено **вирішення наступних завдань:**

- Вивчити основні теоретичні концепції виборчих технологій та їх роль у виборчому процесі.

- Дослідити різні типи виборчих систем і їх вплив на ефективність виборчого процесу та застосування виборчих технологій.
- Проаналізувати роль політичних партій у виборчих кампаніях і їх вплив на виборчі технології.
- Дослідити історичний процес становлення виборчих технологій в Україні та за кордоном.
- Проаналізувати взаємозв'язок виборчих систем і виборчих технологій, визначивши їх взаємний вплив.
- Оцінити вплив цифровізації на виборчі технології та роль новітніх технологій у виборчих кампаніях.
- Дослідити специфіку виборчих технологій в Україні, враховуючи національні політичні та соціальні особливості.
- Оцінити досвід виборчих технологій у США та можливості їх застосування в Україні з урахуванням національних відмінностей.
- Проаналізувати, як воєнний стан впливає на застосування виборчих технологій в Україні, зокрема в контексті безпеки, доступу до виборчих дільниць і комунікації з виборцями.

Об'єктом дослідження є виборчі технології.

Предметом дослідження є розвиток та адаптація виборчих технологій в Україні в умовах війни.

Гіпотеза дослідження. Гіпотеза дослідження полягає в тому, що ефективність виборчого процесу в Україні зумовлюється типом виборчої системи, рівнем інституційної зрілості політичних партій та ступенем впровадження сучасних, зокрема цифрових, виборчих технологій. Передбачається, що адаптація позитивного міжнародного досвіду, з урахуванням національних умов і викликів воєнного часу, сприятиме вдосконаленню виборчих механізмів, зміцненню прозорості виборчого процесу та підвищенню довіри громадян до результатів виборів.

Методи дослідження. У процесі написання кваліфікаційної роботи було використано комплекс сучасних наукових методів, що забезпечили всебічне,

системне й об'єктивне вивчення виборчих технологій в Україні в контексті розвитку виборчих процесів.

Загальнологічні методи, зокрема аналіз, синтез, узагальнення, індукція та дедукція, були застосовані для теоретичного осмислення сутності виборчих технологій, їх типологізації та з'ясування ролі політичних партій у формуванні виборчої поведінки. За допомогою методу абстрагування було визначено структурні особливості виборчих систем, що дозволило виокремити ключові елементи, які впливають на ефективність виборчого процесу.

Теоретичний метод моделювання був використаний для формування узагальненої концептуальної схеми функціонування виборчих технологій в умовах демократичного транзиту. Гіпотетичний перехід від абстрактних положень до конкретних прикладів дав змогу обґрунтувати доцільність застосування окремих елементів зарубіжного досвіду в українському виборчому середовищі.

У межах порівняльно-історичного підходу застосовано ретроспективний та порівняльний методи для дослідження етапів становлення виборчих технологій в Україні та зіставлення їх із моделями, притаманними розвиненим демократичним державам, зокрема США.

Контент-аналіз програмних документів, законодавчих актів, аналітичних звітів та матеріалів Центральної виборчої комісії був використаний для виявлення тенденцій у трансформації виборчого законодавства й практик його застосування. Емпіричну основу дослідження доповнено аналізом статистичних матеріалів, зокрема результатів виборів та соціологічних опитувань, що дозволило виявити специфіку використання виборчих технологій у конкретних політичних кампаніях.

Системно-функціональний підхід забезпечив цілісне бачення виборчої системи як сукупності інституцій, процедур та технологій, що взаємодіють у межах політичного процесу. Метод інституціонального аналізу дав змогу оцінити роль державних органів та партійних структур у функціонуванні виборчих технологій.

Таким чином, обґрунтований вибір методів дослідження дозволив здійснити комплексний аналіз теми відповідно до логіки побудови дипломної роботи, забезпечуючи наукову достовірність отриманих результатів.

Апробація результатів дослідження.

Структура та обсяг магістерської роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел. Основний зміст роботи викладено на 88 сторінках. Робота містить 2 таблиці та 2 рисунка.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ

1.1. Теоретичні засади вивчення виборчих технологій

У сучасному політичному просторі спостерігається активне використання виборчих технологій, що зумовлено прагненням політичних акторів досягти поставлених цілей. Ці технології постійно еволюціонують і диверсифікуються в міру розвитку інформаційного суспільства. Фундаментальне розуміння політичної кампанії передбачає змагання між політичними силами, партіями та групами інтересів за прихильність електорату. У цьому конкурентному процесі розробка та імплементація виборчих технологій набуває критичного значення як основний інструментарій залучення голосів виборців.

Головне призначення виборчих технологій полягає у забезпеченні демократичних принципів виборчого процесу: вільних, прямих і рівних виборів. Кандидати зобов'язані проводити свої кампанії в межах правового поля.

Варто наголосити, що виборча процедура не обмежується лише голосуванням. Це складова комплексної виборчої кампанії, яка включає всі механізми та процедури, спрямовані на формування органів державної влади й місцевого самоврядування. У демократичному суспільстві політичні відносини проявляються через взаємодію між громадянами та владними інститутами.

Під час електорального періоду на громадян здійснюється значний вплив з боку різних політичних сил, які спонукають їх до певного електорального вибору. Ключову роль у цьому процесі відіграють комунікаційні та виборчі технології. Їх стратегічна мета полягає у досягненні консенсусу між кандидатами та виборцями, коли перші отримують можливість реалізувати владні повноваження, а другі – мати своє представництво в органах управління.

Виборча кампанія становить невід'ємну частину виборчого процесу і передбачає конкурентну боротьбу між учасниками за підтримку виборців. У цьому контексті політичні суб'єкти застосовують систематизовані, заздалегідь сплановані

дій в межах політичного проєкту, спрямовані на успішне обрання кандидатів [32]. Ці організаційні відносини, що реалізують виборче право, формують суть виборчих технологій [3].

У політологічному дискурсі виділяють чотири основні сфери застосування технологій у публічній політиці: політичні проєкти, політичні кампанії, партійне будівництво та виборчі кампанії. У всіх цих сферах передвиборча агітація, що базується на використанні виборчих технологій, займає пріоритетне місце.

Необхідно диференціювати поняття "виборча технологія" від "політичної технології". Політична технологія представляє собою інтегровану систему дій для досягнення бажаного політичного результату, яка ґрунтується на механізмах "політичної дії". Вона використовується політичними акторами для реалізації їхніх ціннісних орієнтацій через політичну діяльність. Натомість виборчі технології застосовуються для здобуття та утримання влади, базуючись на соціально-психологічних механізмах впливу на електоральну поведінку [11].

Термін "виборчі технології" є відносно новим у науковому дискурсі, хоча практичне застосування технологій у політиці має давню історію. На сьогодні існують різноманітні інтерпретації та класифікації цього поняття. Поширене використання терміну "виборча технологія" політичними консультантами та політиками ще не супроводжується повним теоретичним обґрунтуванням. Це поняття можна трактувати як комплексний стратегічний план, що включає телевізійну рекламу, телефонні опитування, поширення інформаційних матеріалів і загальну організацію виборчої кампанії.

В Україні виборчі технології з'явилися з початком демократичних виборів після проголошення незалежності, особливо під час президентських виборів 1991 року. Саме демократизація політичного режиму створила передумови для розвитку виборчих технологій як невід'ємної частини політичного процесу. Л. О. Кочубей зазначає, що саме демократичний характер політичної системи сприяє формуванню та розвитку виборчих технологій [24]. Однак, демократизація породила також певні труднощі, зокрема, необхідність ідеологічної самоідентифікації громадян, які раніше не проявляли політичної активності.

Професіоналізація виборчих кампаній в Україні набула значного масштабу починаючи з 1998 року, коли під час парламентських виборів були створені спеціалізовані штаби з агітації за партії та окремих кандидатів, що активно використовували виборчі технології. Того ж року М. Томенко у своїй праці "Інститут президентства в Україні: правові засади та політична перспектива" визначив виборчі технології як "механізми й інструменти впливу на громадську думку та настрої громадян під час проведення виборчої кампанії" [53]. Фактично, з 1998 року виборчі технології стали невід'ємним елементом електорального процесу. Проте, незважаючи на тривалу історію розвитку та використання, досі не сформульовано єдиного визначення поняття "виборчі технології".

У науковій літературі представлені різні підходи до визначення цього поняття. Так, І. Шкурат трактує виборчі технології як "сукупність засобів і методів здобуття, оновлення або утримання політичної влади в демократичному суспільстві, які базуються на механізмах взаємодії різних соціальних груп, соціальних інститутів громадянського суспільства з урахуванням правових, політичних, матеріальних, духовних та інших чинників, з метою стабілізації суспільно-політичної ситуації в країні, рекрутування нової політичної еліти, легітимації влади, реалізації волі більшості на управління країною" [57].

Інші дослідники, такі як Л. Кочубей [24], М. Малишевська, С. Рябов, розглядають технології як "науково обґрунтовані, професійні, чесні й ефективні методи політичної діяльності, коректного змагання за політичне лідерство".

Узагальнюючи різні підходи до визначення поняття "виборчі технології", можна констатувати, що у сучасному розумінні це комплекс різноманітних інструментів, методів і механізмів взаємодії з виборцями, спрямованих на легітимізацію влади через її делегування представникам різних соціальних груп. Важливо зазначити, що це визначення застосовне переважно до демократичних суспільств з вільною політичною конкуренцією. В умовах недемократичних режимів, коли виборча система втрачає своє фундаментальне призначення – забезпечення чесної конкуренції – концепція виборчих технологій деформується. Демократичні практики трансформуються на інструменти залякування та

пропаганди. З іншого боку, наявність розвинених виборчих технологій може слугувати індикатором демократичності суспільства.

Виборчі технології в Україні класифікуються за різними критеріями. Дослідники виділяють п'ять основних факторів для їх систематизації:

1. За масштабом впливу: масові технології та технології вузького спрямування. Перші орієнтовані на широку аудиторію, другі – на специфічні групи або регіони [57]. Масові виборчі технології орієнтовані на широкі верстви населення і, як правило, застосовуються у національних кампаніях. Вони включають масштабну телевізійну та цифрову рекламу, загальнонаціональні мітинги, інформаційні кампанії в інтернеті, використання соціальних мереж тощо. Їх головна мета — сформувати загальний імідж кандидата або партії, створити впізнаваність і вплинути на масову свідомість. Натомість технології вузького спрямування фокусуються на конкретних групах виборців — за віком, професією, регіональною приналежністю, політичними або ціннісними орієнтаціями. Наприклад, окремі меседжі можуть бути спрямовані виключно на молодь, пенсіонерів, мешканців прифронтових територій або представників певного етнокультурного середовища.

2. За метою застосування: технології можуть використовуватися для приведення до влади політичної сили, лідера або об'єднання, або ж просто для участі у виборчому процесі [57]. Цей критерій відображає стратегічну мету кампанії. У першому випадку виборчі технології повністю спрямовані на перемогу у виборах, включаючи використання агресивного маркетингу, маніпуляцій, персоналізації образу лідера. Прикладом може бути кампанія Володимира Зеленського у 2019 році, де технології були максимально орієнтовані на отримання влади шляхом мобілізації нових електоральних груп. У другому випадку політичні сили беруть участь у виборах без очікування реальної перемоги, наприклад, для підвищення впізнаваності, зміцнення партійної структури, привернення уваги до певних ідей або питань. Виборчі технології в такому разі будуються на формуванні нішевої політичної ідентичності, а не на широкій мобілізації електорату.

3. За легальністю використання: "білі" технології відповідають законодавству, "чорні" – порушують правові норми [14]. "Білі" технології — це легітимні засоби

впливу, що відповідають законодавству і етичним нормам: офіційна реклама, відкриті дебати, розповсюдження програм партій. "Сірі" технології знаходяться в правовому «затемненні» — формально не заборонені, але використовуються у спосіб, що маніпулює правовими прогалинами. Наприклад, використання так званих «двійників» кандидатів чи створення технічних партій. "Чорні" технології прямо порушують закон: підкуп виборців, фальсифікації, поширення дезінформації, чорний піар. У виборчій історії України наявні численні приклади використання таких технологій, особливо в періоди жорсткої політичної конкуренції (наприклад, кампанії 2004, 2012, 2014 років).

4. За ідеологічною спрямованістю: специфікою українського контексту є внутрішній ідеологічний розкол суспільства. Питання зовнішньополітичної орієнтації стало предметом суспільних дискусій. Частина населення підтримує євроатлантичну інтеграцію, інша – співпрацю з Російською Федерацією [21]. Відповідно, актуальні суспільно-політичні питання часто використовуються з маніпулятивною метою під час виборів. Український політичний простір відзначається ідеологічною поляризацією, зокрема щодо зовнішньополітичної орієнтації: частина суспільства підтримує євроатлантичну інтеграцію, інша — схильна до проросійського дискурсу. Цей поділ активно експлуатується у виборчих кампаніях шляхом ідеологічного протиставлення, апеляції до історичної пам'яті, мовного питання, теми війни. Такі технології часто базуються на маніпулятивному загостренні емоцій виборців, навмисному створенні образу «свого» та «ворога», що не лише поляризує суспільство, але й призводить до електоральної мобілізації за рахунок страху, тривоги чи національного піднесення.

5. За сферами впливу: технології можна класифікувати за їх застосуванням у рекламі, зв'язках з громадськістю та політичному маркетингу. Реклама забезпечує просування образу кандидата; PR формує громадську думку про політичного суб'єкта; маркетинг створює конкурентоспроможний імідж в умовах виборчої конкуренції. Ці технології утворюють триєдину систему стратегічного впливу:

Політична реклама — це інструмент прямого просування кандидата, найчастіше у формі відеороликів, білбордів, онлайн-реклами. Її мета — створити позитивний імідж, акцентувати на сильних сторонах лідера або партії.

Public Relations (PR) — спрямований на формування довгострокової довіри до політичного суб'єкта. Сюди належать публічні виступи, інтерв'ю, благодійна діяльність, побудова відносин із медіа та громадянським суспільством.

Політичний маркетинг — це системна діяльність зі створення, просування та підтримання конкурентоспроможного політичного бренду. Він включає аналіз електорату, вивчення потреб і очікувань виборців, сегментацію аудиторії та адаптацію меседжів.

Хоча не існує універсальної класифікації виборчих технологій, більшість науковців погоджуються, що технологізація виборчого процесу суттєво впливає на електоральну поведінку [42].

Застосування виборчих технологій є систематизованим комплексом заходів впливу на електорат, який має радше мотиваційний, ніж примусовий характер. Під час виборчих кампаній політичні консультанти зазвичай використовують весь арсенал технологій для здобуття підтримки виборців, включаючи медіа-технології, комунікаційні стратегії та різні форми впливу.

Структурно виборчі технології можна представити наступним чином (рис. 1.1):

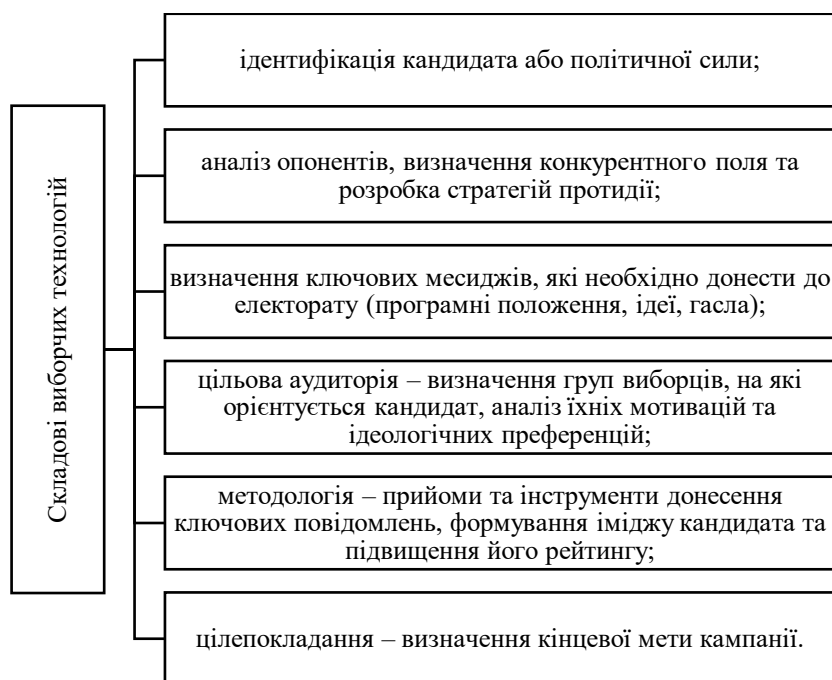

Рис. 1.1. Складові виборчих технологій

Така структура (рис. 1.1) вимагає створення комплексної інформаційної бази, на основі якої розробляється не лише тактичний план, але й стратегія кампанії. Ефективність стратегії безпосередньо залежить від якості проведених досліджень, тому успішна виборча кампанія потребує ґрунтового аналітичного підґрунтя.

При застосуванні виборчих технологій суб'єкти виборчого процесу повинні враховувати правові обмеження. Виборчі технології представляють собою складний комплекс методів і прийомів, що застосовуються під час виборчих кампаній. Існують два основні підходи до їх розуміння: широкий і вузький. Широке трактування охоплює всі заходи, спрямовані на легітимне здобуття статусу в політичній системі, що надає владні повноваження та ресурси. У вузькому розумінні виборчі технології розглядаються як набір тактичних прийомів, які кандидати використовують для залучення підтримки виборців.

Концепція "виборчої технології" перебуває на етапі активного розвитку в сучасній політичній науці. Існує багато підходів до класифікації виборчих технологій, але всі вони нерозривно пов'язані з конкуренцією за владу. А де існує конкуренція, там виникає проблема "збуту" політичного продукту. Сучасні виборчі

технології спрямовані на вирішення цієї проблеми найефективнішим способом за допомогою спеціальних технік активізації електоральної підтримки.

Законодавче регулювання виборчих технологій в Україні потребує вдосконалення. Необхідно здійснити комплекс заходів щодо покращення виборчого законодавства, детальніше регламентувати механізми впливу та агітації під час виборчого процесу, включаючи застосування виборчих технологій та особливо маніпулятивних технік, з обов'язковим визначенням санкцій за порушення законодавчих норм. Це забезпечить чесну конкуренцію між політичними силами та захистить виборців від деструктивних маніпулятивних впливів.

1.2. Типологія виборчих систем

У сучасній електоральній практиці функціонує значна кількість різновидів виборчих систем. Основним критерієм розмежування різних виборчих систем виступає методологія визначення результатів волевиявлення. Використовуючи цей критерій як основу класифікації, можна ідентифікувати такі фундаментальні типи виборчих систем: мажоритарну, пропорційну та змішану (хоча деякі дослідники визнають лише мажоритарну і пропорційну як базові). Інші варіації формуються через комбінування різноманітних факторів: наявність преференційного голосування, використання одиночного чи кумулятивного голосування, специфіку структурування виборчих округів тощо.

Мажоритарна виборча система. Ключовою характеристикою мажоритарної (від французького "majorite" – більшість) виборчої системи є визначення результатів голосування за принципом більшості. Ця система передбачає поділ території держави на одномандатні або багатомандатні округи. У сучасних демократичних та перехідних державах найбільш поширеними варіаціями цієї системи є мажоритарна система абсолютної та відносної більшості.

За даної системи діє принцип "переможець отримує все". Згідно з мажоритарною системою абсолютної більшості, обрання кандидата можливе за умови отримання ним підтримки мінімум 50% виборців, які взяли участь у голосуванні, плюс щонайменше один голос. Якщо жоден з кандидатів не набрав необхідної кількості голосів, проводиться другий тур виборів. Правила участі у другому турі можуть відрізнятися, але зазвичай право участі отримують кандидати (партії), які здобули найбільшу підтримку виборців. Для перемоги у другому турі достатньо здобути відносну більшість голосів. Як зазначає Дж. Сарторі, головна особливість двотурової системи полягає у можливості виборців переосмислити свої електоральні уподобання. Навіть якщо у першому турі виборці підтримують радикальні політичні сили, то у другому турі більшість надає перевагу поміркованим системним партіям [47].

Львівський науковець А. Романюк відносить до позитивних характеристик цієї системи "партійну гнучкість", яка полягає в тому, що політичні партії перед другим туром виборів змушені домовлятися про координацію дій [44].

Відповідно до мажоритарної системи відносної більшості (також відомої як плуральна), переможцем стає кандидат, який отримав найбільшу кількість голосів порівняно з іншими кандидатами. Її часто називають системою "першого, хто прийшов і дістав пост" ("first past the post"). Така система використовується на парламентських виборах у Великобританії, США, Україні.

Узагальнюючи, можна виокремити такі недоліки мажоритарної системи:

По-перше, за певних умов, коли політичні партії монополізують участь у виборчому процесі, формула відносної більшості не сприяє розвитку багатопартійності. Мажоритарний принцип призводить до домінування двох, іноді трьох партій, внаслідок чого влада концентрується у великих партіях, які через відсутність конкуренції схильні до бюрократизації та олігархізації. Шанси на представництво малих та етнічних груп мінімальні. Це впливає на стратегічну поведінку виборця.

По-друге, мажоритарна система схильна до перебільшення результатів лідерів: кількість парламентських місць, які розподіляються відповідно до

мажоритарної формули на користь партії-переможниці, виявляється значно більшою порівняно з її реальною підтримкою за результатами голосування.

По-третє, значна частина виборців може залишитися непередставленою через формулу розподілу мандатів "переможець отримує все".

По-четверте, мажоритарна система створює умови для маніпулювання виборчими округами: необхідність досягнення більшості спонукає владу, яка прагне зберегти повноваження на наступних виборах, до маніпуляцій з територіальним розподілом виборчих округів, оскільки нерівномірний розподіл та зміни меж округів сприяють отриманню бажаних результатів [56].

По-п'яте, принцип більшості робить вибори менш проблемно орієнтованими: партії та кандидати уникають чітких позицій, щоб підвищити свою привабливість. Програми стають загальноідеологізованими, а учасники виборів, які діють в одному ідеологічному полі, просувають однакові гасла і дотримуються загальних та розмитих позицій. Це призводить до загострення конкуренції на рівні іміджів та особистостей, спричиняє кампанії проти опонентів і поширення "компроматів".

Однак деякі з цих недоліків при розгляді під іншим кутом зору виявляються перевагами:

По-перше, в умовах двопартійної системи або системи з однією домінуючою партією, мажоритарна формула забезпечує формування сильної та ефективної законодавчої більшості.

По-друге, мажоритарна система створює сприятливі умови для функціонування уряду. В таких умовах уряд здатен діяти рішуче та ефективно, що створює ефект національної консолідації.

По-третє, мажоритарна система формує стійкі зв'язки між виборцями та депутатами. Оскільки народні представники обираються громадянами конкретного округу і зазвичай прагнуть переобрання, це змушує їх фокусуватися на проблемах місцевих жителів та працювати над реалізацією їхніх очікувань.

Пропорційна виборча система. Пропорційне представництво базується на ідеї, що вплив партії має відповідати кількості виборців, які її підтримують. Ця система

ґрунтується на пропорційній відповідності між кількістю отриманих голосів і кількістю здобутих депутатських мандатів.

За пропорційної системи формуються великі багатомандатні округи. Вибори мають партійний характер: партії, що беруть участь у виборах, створюють виборчі списки, за які голосують виборці. У певних випадках громадянам надається можливість визначити своє ставлення до окремих кандидатів у межах партійного списку. Серед різновидів пропорційної системи можна виділити два основних типи – систему списків та систему єдиного перехідного голосу [44].

Система списків передбачає голосування виборців за партійний список у межах кожного виборчого округу. Виділяють загальнонаціональні та регіональні системи з відкритими та закритими списками. Особливість цієї системи полягає в тому, що виборці всієї країни голосують за представників однієї з політичних партій або об'єднань, а депутатські мандати розподіляються пропорційно до кількості голосів, отриманих кожною партією чи блоком у масштабах усієї країни.

Пропорційна система регіональних партійних списків застосовується в Данії, а також при виборах половини депутатів нижньої палати парламенту Німеччини. Відмінною рисою цієї системи є те, що виборці голосують за представників однієї партії чи блоку, але в кожному регіоні мандати розподіляються окремо, відповідно до підтримки партій у цьому регіоні та кількості мандатів, які припадають на даний регіон. За такої системи партії вимушені включати до списків більше місцевих політиків, забезпечуючи представництво регіонів у парламенті. Таким чином, ця виборча система сприяє поєднанню партійної структуризації суспільства з традиційною системою територіального представництва.

Система єдиного перехідного голосу, також відома як квотно-преференційна система або система Хер-Кларка, була розроблена у Великобританії в середині XIX ст. При цій системі використовується ординарний бюлетень. Виборці віддають голоси лише одному кандидату, незалежно від кількості мандатів, одночасно зазначаючи порядок, за яким вони голосували б за інших кандидатів [44].

Аналізуючи пропорційну систему, важливо зупинитися на механізмі розподілу мандатів. Для цього обчислюється виборча квота (виборчий метр) – мінімальна кількість голосів, необхідна для обрання одного депутата.

Суттєве значення для пропорційної виборчої системи має розподіл місць серед кандидатів усередині списку. Існують три основні варіанти розподілу: принцип черговості кандидатів у списку, визначений партійним з'їздом чи конференцією; преференційний вотум, який дозволяє виборцю підтримати партію і одночасно висловити перевагу щодо конкретних кандидатів у списку шляхом їх нумерації; панашаж (від французького "строкатий") – право виборця голосувати за кандидатів із різних списків.

У більшості країн з пропорційною виборчою системою для забезпечення ефективної роботи парламенту встановлюється виборчий (електоральний) бар'єр – мінімальна кількість голосів виборців, необхідна для участі партії у розподілі депутатських мандатів.

Виборчий бар'єр – це штучний поріг підтримки, мінімальний відсоток голосів виборців, який має отримати політична сила для участі у розподілі мандатів. Його запровадження має дві основні цілі: запобігання надмірному політичному дробленню парламенту та обмеження можливості проходження представників маргінальних і радикальних політичних сил, що особливо актуально для країн з нестабільною політичною системою. Виборчий бар'єр створює труднощі для малих політичних сил, змушуючи їх коригувати свою коаліційну стратегію. Вперше виборчий бар'єр був запроваджений у Німеччині у 1963 р. У різних країнах з пропорційними або змішаними системами діють різні виборчі бар'єри: в Болгарії – 4%, у Словаччині – 5%, в Угорщині – 5%, у Чехії – 5%, в Україні – 5%. Для коаліцій такий бар'єр зазвичай вищий: у Словаччині – 7–10%, у Чеській Республіці – 10–20%.

Змішані виборчі системи. Виборчі системи третього типу, що застосовуються в електоральній практиці, отримали назву змішаних. Їхня сутність полягає в тому, що частина депутатів обирається за пропорційною системою, а частина – за мажоритарною.

Пропорційна виборча система з'явилася пізніше мажоритарної і впроваджувалася під гаслами справедливості, політичної рівності партій, поваги прав меншості. За задумом, вона мала забезпечити представництво політичних сил у виборних органах відповідно до їхньої реальної популярності серед виборців.

До позитивних характеристик пропорційних систем належать:

По-перше, вони справедливіші й ефективніші порівняно з мажоритарними, оскільки дозволяють врахувати інтереси різних суспільних груп і національних меншин, сприяють зростанню політичної активності, політичної соціалізації, зменшують відчуження громадян від участі у політичному процесі.

По-друге, вони сприяють сталій політичній структуризації суспільства, підвищенню ролі та значення політичних сил у суспільному житті, посиленню їхньої відповідальності перед громадянами за виконання передвиборчих програм.

По-третє, пропорційні системи краще забезпечують відповідність між кількістю голосів і мандатів, надають виборцю можливість голосувати за певні політичні платформи, а не за позиції окремих осіб, забезпечують представництво меншості й більш адекватне врахування інтересів (преференцій, голосів) виборців.

По-четверте, запровадження виборчого бар'єру змушує невеликі політичні сили шукати об'єднання з більш потужними та популярними політичними силами, сприяючи тим самим зменшенню кількості потенційних фракцій у парламенті та створенню більш працездатного уряду.

По-п'яте, така система не потребує проведення додаткових виборів.

Проте пропорційні системи мають і певні недоліки:

По-перше, вони часто призводять до надмірного розпорошення мандатів.

По-друге, результатом їх застосування може бути формування нестабільних урядів, що може спричиняти урядові та парламентські кризи.

По-третє, за відсутності розвиненого громадянського суспільства пропорційні системи можуть сприяти проходженню до парламенту харизматичних і клієнтельних партій, які суттєво відрізняються від програмних політичних сил за критеріями взаємодії з електоратом і внутрішньопартійними відносинами. Перші будуються на авторитеті лідера, другі функціонують як патронажні організації, що

пропонують вразливим верствам населення протекцію чи послуги в обмін на голоси.

По-четверте, складні механізми обчислення пропорцій голосів та мандатів можуть бути незрозумілими пересічному виборцю, що викликає недовіру громадян [44].

Пропорційні системи мають свої переваги і недоліки також на місцевому рівні. Головна перевага полягає в тому, що вони найбільш пристосовані для виконання основного завдання представницького органу на місцевому рівні – вираження загальних інтересів виборців, розробки комплексної програми розвитку територій та громад. З іншого боку, недоліками є слабкість особистих зв'язків з виборцями та недостатня персональна відповідальність перед ними.

Результати виборів залежать не лише від волевиявлення виборців, а й від особливостей виборчої системи, відповідно до якої організовується виборчий процес. Основними критеріями оцінки ефективності виборчих систем є:

Забезпечення справедливого представництва інтересів різних груп громадян. Найкраще цей принцип реалізується за простої системи партійного представництва (пропорційна система) з низьким виборчим бар'єром. Найгірше принцип справедливого представництва реалізується за мажоритарної системи відносної більшості, особливо в країнах з несформованою багатопартійною системою.

Рівень пропорційності – ступінь співвідношення частки/відсотка голосів, отриманих партією на виборах, до частки/відсотку депутатських місць у парламенті. У політичній науці для цього використовується низка методик, серед найпоширеніших – індекс пропорційності Гюнтера та індекс диспропорційності Галлахера.

Сприяння/несприяння політичній структуризації суспільства. Взаємозв'язок між партійними і виборчими системами вперше був описаний французьким політологом М. Дюверже в праці "Конституційне право і політичні інститути" (1945 р.).

Сприяння формуванню працездатного усталеного уряду. Вважається, що система відносної більшості найбільше сприяє утворенню стабільних урядів однопартійної більшості (наприклад, у Великобританії).

Результативність виборів. Найменш результативною у цьому аспекті є мажоритарна система абсолютної більшості. Найбільш ефективними є пропорційна система та мажоритарна система відносної більшості.

Забезпечення прав меншин на справедливе представництво в органах влади [36].

1.3. Роль політичних партій у виборчих процесах

Електоральна функція політичних партій має ключове значення в системі державної влади демократичних країн. Цю функцію можна вважати основоположною, оскільки всі інші функції партій мають з нею опосередкований зв'язок. Реалізація електоральної функції здійснюється через висування кандидатів та розробку виборчих програм. Формування таких програм є невід'ємною складовою виборчого процесу. Історично першим офіційним зверненням партії до електорату напередодні виборів став виборчий маніфест Консервативної партії Великобританії, сформований у 1834 році.

Партійна програма виступає суттєвим елементом ідентифікації політичної партії та її діяльності. Вона відображає позицію партії стосовно таких фундаментальних питань як: економічний устрій і форми суспільного виробництва; організація суспільного життя; вирішення актуальних проблем населення; структура публічних інститутів; стратегія взаємодії з іншими політичними силами [45].

Основною метою політичної партії на виборах є залучення максимальної кількості голосів виборців. Для досягнення цієї мети розробляється виборча стратегія, яка являє собою метод використання наявних соціально-політичних умов для реалізації власних політичних цілей.

Суспільства в стані трансформації характеризуються значною кількістю зареєстрованих партій. Проте лише частина з них бере активну участь у політичному житті, а отже, може бути включена до партійної системи. Сутність партійної системи проявляється у наявності стабільних зв'язків між партіями та між партіями і державою. Влада як об'єкт міжпартійних відносин об'єднує політичні партії в цілісність, а владно-партійна взаємодія формує стійкі відносини між суб'єктами партійної системи. До партійної системи доцільно включати лише ті політичні сили, які: а) артикують важливі суспільні інтереси і мають підтримку громадян; б) дотримуються політичних і правових норм, що регулюють партійну конкуренцію; в) отримують представництво в органах державної влади, насамперед у парламенті [35].

На основі зазначених критеріїв партійну систему можна визначити як сукупність політичних партій, які відповідно до чинного законодавства та волевиявлення виборців представлені в органах влади і забезпечують ефективну взаємодію між суспільством і державою.

Ключові фактори, що впливають на формування партійної системи, включають: а) суспільно-політичні поділи; б) логіку трансформаційного процесу в конкретній країні; в) об'єктивні умови функціонування партійних систем у сучасному світі; г) вибір форми правління; д) електоральну систему; е) нормативно-правову базу діяльності політичних партій.

Еволюція партійної системи в трансформаційних суспільствах пов'язана з логікою демократичного транзиту. Дослідженням трансформаційних процесів займається "теорія переходу" (theory of transition), основоположником якої вважається американський політолог Д. Растоу [43].

Більшість дослідників демократичного транзиту виділяють кілька стадій переходу до демократії. Широко визнаною є схема американських політологів Ф. Шміттєра та Г. О'Доннела, які виокремлюють фази лібералізації, демократизації та ресоціалізації.

На кожному етапі транзиту партійна система набуває специфічної конфігурації під впливом відповідних факторів. В період лібералізації відбувається

поляризація політичного простору на правлячі та опозиційні партії, що символізує монополізацію політики і формування національного політичного поля, яке П. Бурдьє порівнює з ринком, де здійснюється виробництво і формується попит на політичні партії, лідерів та програми [6]. На етапі демократизації, за твердженням С. Єлісєєва, визначальний вплив на розвиток партійних систем мають інституційні чинники: політико-правове закріплення кордонів національної держави, вибір системи правління та виборчої системи [18]. Завершенням цієї еволюції є консолідація партійної системи.

Значний вплив на становлення партійної системи має вибір форми правління. Досвід перехідних суспільств свідчить, що парламентська система є більш стабільною і сприяє розвитку політичних партій, тоді як прямі вибори президента підсилюють політичну поляризацію, надають політичній конкуренції мажоритарного характеру та сприяють персоналізації політики.

Численні дослідники вважають виборчу систему найбільш потужним інституційним фактором формування партійної системи. М. Дюверже одним із перших визначив взаємозв'язок між виборчою та партійною системами, сформулювавши три "соціологічні закони": 1) пропорційне представництво сприяє формуванню багатопартійної системи з жорсткими, незалежними і стабільними партіями; 2) мажоритарне голосування у два тури призводить до багатопартійної системи з "м'якими" партіями, схильними до альянсів; 3) мажоритарне голосування в один тур веде до дуалістичної системи з чергуванням при владі великих незалежних партій [17].

М. Дюверже також запропонував концепцію "механічного" та "психологічного" ефектів виборчої системи. Механічний ефект полягає в тому, що будь-яка виборча система посилює представництво сильних політичних сил за рахунок слабших. Психологічний ефект проявляється під час наступних виборів, коли політичні актори починають об'єднуватись, а виборці віддають голоси сильним партіям, що призводить до структуризації політичного простору.

Американський дослідник М. Уоллерстайн визначив чотири моделі взаємодії партій та влади, поєднуючи різні типи виборчих систем з формами правління: 1)

парламентська форма з мажоритарною системою забезпечує сильний уряд і біпартійну систему; 2) президентська система з мажоритарною виборчою системою призводить до біпартизму зі слабким впливом партій на прийняття рішень; 3) парламентська модель із пропорційним представництвом спричиняє багатопартійність із коаліційними урядами; 4) президентська система з пропорційною виборчою системою зумовлює багатопартійність, але може призвести до конфлікту між президентом і парламентом [55].

Аналізуючи еволюцію партійних структур у сучасному світі, науковці виділяють історичні етапи інституціоналізації політичних партій: від аристократичних угруповань через політичні клуби і масові політичні партії до всеохопних і картельних партій. Політичні сили, які утворюються в нових демократіях, зазвичай функціонують за принципами всеохопних і картельних партій [51].

Всеохопні та картельні партії характеризуються новими рисами: а) орієнтація не на представництво інтересів конкретної соціальної групи, а на залучення максимальної кількості виборців різної соціальної приналежності; б) формування навколо прагматичного лідера загальнонаціонального масштабу; в) орієнтація на державну підтримку; г) програмна схожість різних політичних партій; д) безпосередній зв'язок між політиком і виборцем в обхід партійної організації; е) капіталомісткість і професіоналізація виборчих кампаній [31].

Альтернативний шлях розвитку представляють партії "нової хвилі" (постматеріальних цінностей), які виникли у 1970-х роках на основі соціальних рухів. Їхньою метою є створення альтернативних представницьких структур, здатних ефективно реалізувати функцію політичного представництва через ідейну гнучкість, демократичну організацію та посилення ролі місцевих осередків.

Варто відзначити особливу специфіку становлення партійних систем у посткомуністичних країнах. На відміну від країн Західної Європи, де партійне будівництво відбувалося "знизу вгору", в країнах Центрально-Східної Європи спостерігався протилежний процес – "згори донизу". Спочатку відбувалося інституційне оформлення еліт (груп інтересів), а лише потім створювалися умови

для виникнення та інституціоналізації політичних партій. Це пояснює низький рівень політичної участі в країнах "третьої хвилі" демократизації, який відзначають дослідники.

К. Джанда виокремлює такі типи партій у країнах Центрально-Східної Європи:

1. Партії масових демократичних рухів ("Солідарність" у Польщі, "Громадянський форум" у Чехії, "Саюдіс" у Литві тощо);
2. Партії-наступниці комуністичних партій;
3. Відновлені довоєнні партії (ліберальні, консервативні, селянські);
4. Етнічні партії;
5. Релігійні партії;
6. Партії західних політичних цінностей (феміністичні, екологічні);
7. "Екзотичні" партії [61].

Для формування партійних систем у перехідних суспільствах вирішальне значення мають партії-наступниці попереднього режиму та нові партійні структури, утворені з масових демократичних рухів.

К. Джанда пропонує наступні індикатори для аналізу партійних структур: 1) інституціоналізація; 2) проблемна орієнтація; 3) соціальна підтримка; 4) організованість; 5) автономія; 6) узгодженість; 7) залученість; 8) стратегія; 9) тактика; 10) урядовий статус [].

Одним із методів аналізу партійних систем є їх типологізація. Найбільшого поширення набула класифікація, запропонована Дж. Сарторі, який використовує дві ключові змінні: кількість партій-суперниць та ідеологічну дистанцію між ними. У результаті вчений запропонував класифікацію партійних систем (Табл. 1.1).

Класифікація партійних систем

Ознака	Сутність
Однопартійна система	властива авторитарним і тоталітарним режимам, з конституційним закріпленням керівної ролі однієї партії, зрощуванням партійного та державного апарату та заборонаю утворення інших партій
Гегемоністська система	характеризується наявністю декількох політичних сил при панівному становищі однієї партії за відсутності реальної конкуренції. Всі інші партії мають організаційну автономію, але визнають керівну роль правлячої партії. Така система була типовою для соціалістичних країн Східної Європи у 1950-1980-х роках
Система домінуючої партією	з передбачає існування кількох партій, одна з яких упродовж тривалого часу (понад 20 років) перемагає на виборах і одноосібно формує уряд. Характеризується демократичним політичним режимом, стабільністю однопартійного урядування і малоефективною опозицією
Двопартійна система	характеризується демократичним політичним режимом, наявністю кількох політичних партій, з яких дві мають значну перевагу, формуванням уряду однією з цих партій та впливовою опозицією
Система поміркованого плюралізму	відзначається наявністю багатьох партій, парламентським представництвом лише кількох з них, репрезентацією в уряді деяких парламентських партій, відсутністю позасистемної опозиції та демократичним політичним режимом
Система поляризованого плюралізму	характеризується демократичним політичним режимом, наявністю багатьох партій, гострими ідеологічними розмежуваннями між ними, присутністю позасистемних опозиційних партій та наявністю двосторонньої деструктивної опозиції
Атомізована система	відзначається демократичним або авторитарним політичним режимом, незначною впливовістю всіх партій, наявністю позасистемних опозиційних партій та формуванням уряду на позапартійній основі або на основі широкої коаліції

Значний вплив на еволюцію партійних систем мають суспільно-політичні поділи (розколи). Фундатори теорії соціально-політичних поділів С. Ліпсет і С. Роккан розглядали становлення та розвиток партійних систем країн Заходу в контексті революційних перетворень і суперечностей між центром і периферією, державою і церквою, містом і селом, власниками і робітниками [26].

У політичній науці, крім інституційного, існує і соціетальний (кліважний) підхід до трактування еволюції партійних систем. Цей підхід представляє партійні системи як відображення соціетальних конфліктів чи структур політичної конкуренції між різними групами населення.

Оскільки кліваж відображає глибокий або перманентний конфлікт і стійкі соціальні розколи, в суспільстві, що перебуває в стадії трансформації, не може існувати стабільних кліважних структур, які детермінують стійкі партійні системи.

Східноєвропейські дослідники класифікують кліважні структури посткомуністичних країн за чотирма типами:

1. Історичні – успадковані від комуністичного режиму;
2. Перехідні – з'являються і зникають в період демократичної консолідації (президент/парламент, центр/регіон);
3. Потенційні – відображають ключові конфлікти в посткомуністичному суспільстві (праця/капітал, європейська/євразійська інтеграція);
4. Актуальні – з'являються в процесі розвитку посткомуністичних суспільств (держава/ринок, бідні/багаті) [39].

Г. Голосов, узагальнюючи різні підходи, виділяє сім проблемних вимірів, які співвідносяться з конфліктними лініями С. Ліпсета і С. Роккана: культурно-етнічний, релігійний, соціально-економічний, зовнішньополітичний, постматеріальний, вимір "місто-село" та вимір "підтримки режиму" [46].

Варто зазначити, що не всі соціальні розмежування можуть трансформуватися в соціально-політичні поділи. Головним індикатором такої трансформації є виникнення стійкого зв'язку між соціальною групою та політичною партією або іншим політичним інститутом, який представляє інтереси цієї групи. Другим важливим індикатором є тривалість існування такого зв'язку. За А. Романюком, мінімальний період для формування соціополітичного поділу має складати два парламентські терміни, щоб підтвердити, що зв'язок між політичною партією і відповідною соціальною групою не є кон'юнктурним або випадковим [45].

Комплексний теоретичний аналіз функціонування партійних систем в контексті участі політичних партій у виборчих процесах потребує використання числових індикаторів. Серед ключових індикаторів аналізу партійних систем можна виділити: загальну кількість партій; кількість впливових партій; індекс фракційності; індекс агрегації; індекси ефективної кількості парламентських та електоральних партій; індекс усталеності партійних уподобань; характеристику

ідеологічної шкали "ліві-праві"; частку комуністичних, фашистських і протестних партій; частку етнічних партій; рівень партійної ідентифікації; індекс диспропорційності.

Таким чином, використання зазначених емпіричних індикаторів і відповідної теоретико-методологічної бази дозволяє здійснити комплексну характеристику особливостей участі політичних партій в електоральних процесах та формування партійних систем.

Висновки до 1 розділу

Виборчі технології постійно розвиваються та адаптуються до змін у політичному та інформаційному середовищі, стаючи основними інструментами в боротьбі політичних сил за електоральну підтримку. Вони включають різноманітні методи впливу на виборців, від масової реклами до використання соціально-психологічних механізмів.

Виборчі технології є важливим елементом демократичного процесу, оскільки їх застосування гарантує вільні, прямі та рівні вибори. Проте, за умов недемократичних режимів, ці технології можуть перетворюватися на інструменти маніпуляції, що підриває основи чесної політичної конкуренції.

Виборчі технології можна класифікувати за різними критеріями, зокрема, за масштабом впливу (масові та вузько спрямовані), метою застосування (для перемоги або для участі), легальністю використання (білі, сірі, чорні технології) та ідеологічною спрямованістю (поляризація суспільства на основі ідеологічних розбіжностей).

Основними типами виборчих систем є мажоритарна, пропорційна та змішана. Ключовою ознакою їхньої різниці є методологія визначення результатів виборчого процесу, зокрема в розподілі депутатських мандатів, що може включати одиночне чи кумулятивне голосування, а також варіації на основі округів і преференційного голосування.

Хоча мажоритарна система дає можливість формувати сильні уряди через "переможець отримує все", вона має суттєві недоліки, такі як обмеження багатопартійності, перекручування результатів голосування на користь лідерів та маніпулювання виборчими округами. Однак, у системах з двома основними партіями, вона може забезпечити ефективне управління та стабільність.

Пропорційна виборча система забезпечує більш справедливе представництво, оскільки кількість депутатських мандатів пропорційна до голосів, отриманих партіями. Вона дозволяє врахувати інтереси меншин і політичну структуру суспільства, що сприяє підвищенню політичної активності, соціалізації та зменшенню відчуження громадян від політичного процесу.

Електоральна функція політичних партій є основною складовою функціонування демократичних систем, адже саме через неї політичні партії впливають на політичний процес, висуваючи кандидатів і формуючи виборчі програми. Виборчі програми є не тільки важливим інструментом ідентифікації партії, але й відображають її позицію щодо важливих питань економічного устрою, суспільного життя та організації публічних інститутів. Це свідчить про важливість стратегічного підходу до формування партійних програм для залучення виборців та досягнення політичних цілей.

Партійна система в демократичних країнах формує стабільні зв'язки між партіями та державою, забезпечуючи ефективну взаємодію між суспільством та органами влади. У трансформаційних суспільствах цей процес зазнає специфічних змін, де партійна система еволюціонує під впливом демократичного транзиту. Вибір форми правління та електоральної системи значно впливає на розвиток партійних структур, визначаючи їх стабільність і конкуренцію.

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Становлення виборчих технологій

Інститут виборів і голосування як інструмент колективного ухвалення рішень, обов'язкових для всього суспільства, має тривалу історію, що бере свій початок ще у доісторичні часи. У ранніх формах суспільної організації державні функції реалізовувалися шляхом делегування повноважень найавторитетнішим членам громади — зазвичай найстаршим, наймудрішим або найсильнішим. Цей феномен можна кваліфікувати як прояв первісної общинної демократії, в межах якої рішення ухвалювалися на зборах дорослих членів роду, де функції лідерства передавалися обраним особам. На таких зборах механізми волевиявлення були доволі простими — схвалення чи заперечення пропозицій відбувалося через вигуки. Згодом ці форми трансформувалися в елементи прямої або представницької демократії.

Протягом розвитку людського суспільства сформувалися три основні способи впливу на масову поведінку — примус, маніпуляція та співпраця. Виборчі технології, як сукупність методів політичного впливу, інтегрують усі ці способи, однак у демократичних державах пріоритет традиційно надається саме співпраці як найбільш етичній формі впливу. Водночас, навіть у таких країнах маніпулятивні техніки залишаються поширеними засобами впливу на громадську свідомість. Виборчі технології слід розглядати як систематизований набір політичних, організаційних та пропагандистських засобів, спрямованих на забезпечення приходу до влади конкретних політичних суб'єктів — партій, коаліцій або окремих лідерів.

Попри значний інтерес до проблематики еволюції виборчих технологій, у науковому дискурсі відсутня єдина усталена періодизація їх розвитку. Проте простежується чіткий взаємозв'язок між рівнем розвитку таких технологій і загальним технологічним прогресом суспільства, зокрема його індустріальним

рівнем. Таким чином, динаміка трансформації виборчих механізмів тісно корелює із етапами промислового розвитку.

Перша промислова революція, яку прийнято датувати кінцем XVIII століття, започаткувала індустріальну еру в Англії. Вона виникла у відповідь на потребу механізації текстильного виробництва та базувалася на технічних інноваціях — насамперед на винайденні парового двигуна, що забезпечив нові джерела енергії та значно розширив виробничі можливості. До найважливіших технічних досягнень цього етапу належать розвиток машин із паровим приводом, зростання виплавки чавуну та прогрес у текстильній галузі [28].

Друга промислова революція, або технологічна революція, відбувалася впродовж другої половини XIX — початку XX століття. Її зміст розкрито в працях К. Перес, яка розглядає цю фазу як систему взаємопов'язаних радикальних технологічних змін. Ключовими проривами цього періоду стали нові методи сталеваріння, широке застосування електроенергії, електричні приводи у машинобудуванні та поява конвеєрного виробництва, зокрема на підприємствах Генрі Форда. Цей етап також позначився розвитком залізничної інфраструктури, хімічної промисловості та поділом праці у промисловому виробництві [65].

Третя промислова революція, відома як інформаційна, почалася у 1970-х роках. Її рушієм стало стрімке впровадження інформаційних технологій у виробничі процеси. Цей період характеризувався активним розвитком числового програмного керування (ЧПК), інформаційних систем для логістики та збуту, а також комп'ютеризацією управлінських функцій — від бухгалтерського обліку до управління зовнішньоекономічною діяльністю. Саме ця фаза започаткувала масштабну автоматизацію виробництва, яка триває і донині.

Таким чином, розвиток виборчих технологій безпосередньо пов'язаний із суспільними умовами, які обумовлюють рівень їхньої складності та ефективності. У межах аналізу пропонується виокремити три ключові етапи розвитку виборчих комунікацій: газетну епоху, телевізійну епоху та цифрову еру.

Період із 1860-х по 1940-ві роки прийнято ідентифікувати як газетну епоху. У цей час основними каналами політичної комунікації виступали друковані засоби

масової інформації, партійна преса, плакати й діяльність агітаторів. Виборчі кампанії базувалися на мобілізації ресурсів партійних структур і волонтерів, які організовували поїздки політичних лідерів до виборчих округів, здійснювали безпосереднє спілкування з електоратом і проводили агітаційні заходи. Основна увага приділялася саме мобілізації, а не переконанню виборців, а домінантною стратегією залишалася пряма пропаганда.

З технічного погляду, організація виборчих кампаній у цей період була досить примітивною. Комунікація між кандидатами та виборцями здійснювалася через партійні видання, опитування й друковану агітацію. Волонтери діяли на місцях самостійно, часто орієнтуючись на власну оцінку ситуації, без централізованого координаційного управління. Загальнонаціональні тури політичних лідерів мали на меті мобілізацію підтримки для кандидатів на місцях, а цільовими аудиторіями виступали конкретні соціальні групи населення [39].

Другий етап еволюції виборчих технологій асоціюється з формуванням телевізійної доби, яка охоплює період з 1940-х до 1980-х років. У цей час відбувся стрімкий розвиток мас-медійної інфраструктури, що сприяв інституціоналізації діяльності з питань зв'язків із громадськістю. Саме тоді сформувався прошарок фахівців, які спеціалізувалися на організації виборчих кампаній, зокрема на створенні телевізійного образу кандидата. Телебачення стало головним каналом політичної комунікації, що зумовило необхідність проходження медіа-тренінгів для політичних лідерів і кандидатів. Комунікаційна стратегія будувалася навколо єдиного меседжу, спрямованого на широку аудиторію, з особливим акцентом на персоні кандидата, а не на партійну програму. Штаби концентрували ресурси на загальнонаціональному рівні, розробляючи уніфіковані кампанії з урахуванням інтересів різних соціальних груп. Цей період характеризується підвищенням ролі професійних політконсультантів та PR-агентств у процесі ведення виборчих змагань, а також виходом партійного будівництва на новий якісний щабель розвитку, в якому засоби масової інформації й маркетингові фахівці набули статусу системних інструментів розбудови партійних структур.

З 1980-х років розпочинається третій етап – цифрова ера, яка триває й донині. Цей період зумовлений поширенням нових засобів телекомунікацій, зокрема кабельного та супутникового телебачення, а також Інтернету, що спричинило трансформацію політичної комунікації. Кампанії стали орієнтованими на індивідуалізованого виборця, сприйнятого як споживача, а партійна стратегія адаптувалася до його потреб і очікувань. У цей період виникає феномен «перманентної виборчої кампанії», за якого формуються спеціалізовані відділи в партійних структурах, що безперервно працюють над виборчими комунікаціями. Комунікаційні канали переорієнтовуються на прямі методи взаємодії з аудиторією, такі як Інтернет і кабельне телебачення. Виборчі кампанії реалізуються професійними командами, до яких входять політтехнологи, маркетологи, консультанти, що забезпечують таргетинг гасел на конкретні соціальні групи за допомогою технологій зворотного зв'язку. Посилюється централізація виборчих процесів, а структура штабів оптимізується під керівництво лідера, що супроводжується збільшенням фінансових витрат на кампанії. Значна увага приділяється гнучкому формулюванню політичних меседжів з урахуванням локальних особливостей, що передаються через розгалужену мережу комунікаційних каналів. Усе це призводить до домінування маркетингових стратегій у виборчому процесі, що нагадує механізми просування товарів чи послуг. Таким чином, акцент зсувається з трансформації світогляду виборців на задоволення їхніх актуальних інтересів [25].

Відповідно до вказаних змін, політичні партії зазнають трансформацій, набуваючи статусу не лише основних суб'єктів політичного процесу, а й об'єктів застосування виборчих технологій. Новітні засоби комунікації значно вплинули на організаційні структури партій, їхню ідеологічну концепцію та практичні підходи до взаємодії з електоратом. Спостерігається еволюція партій від масових формацій, об'єднаних спільною ідеологією, до універсальних структур із популістичним ухилом, які орієнтуються на короткотривалі проєктні цілі. Водночас відсутність довгострокової стратегії взаємодії з виборцем перетворила ці партії на інструментальні утворення, не здатні до побудови стійких відносин. Масові партії,

що втратили традиційну електоральну базу, змушені звертатися не лише до власного ядра прихильників, а й до максимально широких аудиторій [7].

Значною мірою легітимація партій у нових умовах залежить від переходу до стратегічного планування, інтеграції іміджевих елементів в ідеологічну основу партійних програм, а також формування інтерактивної комунікації між центральним керівництвом і регіональними осередками. У цьому процесі важливу роль відіграють фахівці з політичного маркетингу та автори політичного контенту, які сприяють децентралізації партійної структури з акцентом на розвиток локальних ініціатив. Особливістю новітньої кастомізованої партії є її орієнтація на принципи маркетингу відносин, а також на використання концепцій класичного та соціального маркетингу. Такий підхід якісно відрізняється від інструментальних практик, характерних для універсальних партій.

Сучасне поняття «раціоналізації політики» є фундаментальним для концепції соціально відповідального маркетингу, який визначає стратегічні засади функціонування кастомізованих партій. Основою цього підходу є не короткотривалі політичні вигоди, а довготривала побудова взаємовигідних відносин між усіма учасниками політичного процесу. Саме такий підхід дозволяє протистояти тактичному популізму, характерному для універсальних структур [27]. У межах соціально відповідального маркетингу пріоритет надається задоволенню суспільних інтересів, стратегічному розвитку та формуванню стійкої політичної ідентичності. Створення кастомізованої партії передбачає активну залученість її членів, що ґрунтується на принципах співучасті та взаємної відповідальності лідерів, активістів і виборців. Такий підхід сприяє реполітизації громадян, відсторонених універсальними моделями партій, і залученню їх до демократичних процесів.

Як зазначають численні дослідники, класифікація виборчих технологій має враховувати їхню сферу застосування, інноваційний потенціал, ресурсозатратність та рівень лояльності. У сучасних умовах ключовою характеристикою виборчих технологій стає їх інформативність, що передбачає широке застосування інформаційно-комунікаційних ресурсів у процесі організації виборчих кампаній.

2.2. Взаємозв'язок виборів та виборчих систем

Питання структури та механізмів формування представницьких інституцій завжди мали істотне значення в контексті українського державного розвитку як на загальнодержавному, так і на субнаціональному рівнях. Основний закон України містить лише загальні положення, що стосуються організації виборів, тоді як конкретні параметри виборчих систем унормовано на рівні спеціального законодавства, зокрема *Виборчим кодексом України*. Водночас дослідження виборчого законодавства України демонструє певну нестабільність у регулюванні механізмів виборчого процесу. Це особливо стосується виборів до Верховної Ради, де модель виборчої системи зазнає частих змін і рідко зберігається протягом кількох виборчих циклів поспіль.

Організація виборів до представницьких органів різних рівнів регламентується відповідними правовими актами, які визначають тип виборчої системи, правила ведення передвиборної кампанії та вимоги до її учасників. Виборча система істотно впливає на стратегії виборчої боротьби та визначає набір виборчих технологій, які використовуються для досягнення перемоги на виборах. В умовах низького рівня політичної культури значна частина українських громадян зводить участь у виборах до простого акту голосування, сприймаючи його як формальний прояв волевиявлення. У цьому контексті вибори у свідомості багатьох асоціюються з наданням переваги конкретному кандидату чи політичній силі для формування певного органу влади або обрання особи на посаду — президента, очільника громади, судді тощо.

Однак вибори становлять собою багатоаспектне явище, яке охоплює весь спектр процедур і заходів у межах виборчої кампанії. Тип виборчої системи суттєво впливає на динаміку та зміст кампанії, визначаючи специфіку реалізації виборчого права. Протягом передвиборного періоду політичні суб'єкти докладають зусиль для мобілізації електорату та формування прихильності з боку виборців. При цьому

ключову роль відіграють інструменти виборчої та комунікаційної взаємодії, які забезпечують ефективну комунікацію між кандидатами й громадянами: перші отримують легітимізацію своєї діяльності, другі — представництво у владних інституціях.

Варто наголосити, що виборчий процес охоплює значно більше, ніж сам день голосування. Він є складною системою заходів, реалізація яких залежить від особливостей виборчої системи, яка, у свою чергу, формує механізми реалізації права на політичне волевиявлення. Політичні партії та інші учасники виборчого процесу активно впливають на електорат із метою здобуття підтримки, а виборчі технології та засоби політичної комунікації виконують функцію посередника між сторонами цього процесу. Таким чином забезпечується політична легітимність кандидатів та ефективне представництво інтересів громадян у державних структурах.

У науковому дискурсі — як в українській, так і в західній політичній науці — існує широкий спектр трактувань поняття «виборча система». Згідно з усталеним підходом, виборча система становить собою сукупність юридичних і процедурних норм, які регламентують порядок організації виборчого процесу з метою формування органів державної влади та місцевого самоврядування. Основу її функціонування складають ключові принципи виборчого права [9]. Виборча система виконує функцію нормативної рамки для здійснення організації публічної влади, створення законодавчих, виконавчих, судових і представницьких органів, а також передбачає правові механізми, що дозволяють населенню виразити свою політичну волю в межах процедур, які визнаються демократичними та легітимними. Таким чином, вона відіграє ключову роль у процесі виборів і визначає результати голосування [33].

З огляду на потребу дослідити вплив виборчих систем на виборчі технології, доцільно попередньо розглянути сутнісні характеристики основних типів виборчих систем. Мажоритарна система, яка має глибокі історичні корені та популярність серед громадян, базується на принципі більшості: перемогу здобуває кандидат,

який отримав найбільшу кількість голосів згідно з визначеним нормативом. Тобто обирається той, хто випередив усіх інших суперників за кількістю підтримки [10].

Пропорційна система, натомість, передбачає розподіл мандатів між партійними списками залежно від частки голосів, отриманих кожною політичною силою. У цьому випадку виборець голосує не за індивідуального кандидата, а за політичну партію, яка висуває певний перелік претендентів. Змішана система поєднує елементи двох попередніх моделей і реалізується, зокрема, у вигляді лінійного змішування, коли частина парламентських мандатів розподіляється за мажоритарним принципом, а інша — за пропорційним.

Водночас обидва основні типи виборчих систем мають як переваги, так і суттєві обмеження. Так, мажоритарна система, хоча й вирізняється простотою у застосуванні та забезпечує чітке визначення переможця, часто не відображає реального спектру політичних уподобань у суспільстві, що може призводити до втрати значної частини голосів і знижувати ефективність представництва в парламенті чи інших виборних органах. Пропорційна модель, своєю чергою, потребує розвиненої багатопартійної системи з виразним ідеологічним поділом, яка є передумовою формування стабільної коаліції після виборів.

У політико-правовій літературі наголошується на важливості відповідності виборчої системи соціально-політичним умовам країни. Проте в українській практиці рішення щодо типу виборчої моделі здебільшого ухвалюється з урахуванням інтересів політичної еліти, яка керується прагненням закріпити або підвищити власні рейтингові позиції шляхом вибору найвигіднішої для себе виборчої конфігурації.

У межах мажоритарної виборчої системи акцент кампанії зосереджується передусім на персональних якостях кандидата, адже виборці здійснюють вибір, орієнтуючись не на партійну приналежність, а на конкретну особу. Це спричиняє домінування стратегій політичного маркетингу, спрямованих на формування привабливого індивідуального образу претендента, який постає як, наприклад, «ефективний менеджер», «турботливий сім'янин» чи «господарник». Кандидати в мажоритарних округах нерідко акцентують свою відстороненість від політичних

партій, намагаючись створити унікальний імідж, що контрастує з опонентами. У контексті української політичної культури характерною є тенденція до критичного ставлення виборців до чинної влади та водночас очікування приходу «нових облич» у політику.

У практиці виборчих кампаній на мажоритарних округах набули поширення маніпулятивні технології, зокрема стратегія «двійників». Суть цього підходу полягає у реєстрації на виборах кандидатів із ідентичними особистими даними — прізвищем, іменем, по батькові, посадою та місцем роботи, що відповідають відомому учаснику перегонів. Іноді проти провідного кандидата висувається декілька таких «двійників», які мають однакове прізвище, що значною мірою дезорієнтує виборця [52]. Метою цієї технології є відволікання частини голосів від основного конкурента, що може суттєво вплинути на підсумки голосування.

Попри складність реалізації та високі фінансові витрати, стратегія використання «двійників» продовжує зберігати актуальність і трансформується у нові форми. Окрему проблему мажоритарної моделі становить явище приєднання самовисуванців до парламентських партій уже після виборів, коли ті, що не здобули широкої підтримки на національному рівні, заохочують переможців округів приєднуватися до своїх фракцій.

У пропорційній виборчій системі нерідко трапляється, що кандидати не мають жодного безпосереднього зв'язку з регіоном, від якого обираються, і починають ознайомлюватися з особливостями місцевості вже після обрання. Однією з найгостріших проблем для українського електорату залишається низький рівень розвитку партійних структур та дефіцит політичної свідомості. На відміну від виборців країн Європи, які зазвичай знайомі зі змістом програм, ідеологією та установчими документами партій, українські виборці обмежуються знанням передвиборчих гасел або персоналій окремих політиків. Як правило, пересічний громадянин, який бере участь у виборах, знає лише кількох представників зі списку партії, окрім її лідера. До 2014 року партійна система в Україні часто вибудовувалась довкола особистості, а не ідеологічної платформи.

У межах пропорційної моделі акцент у виборчих технологіях робиться на формуванні «партійного бренду», що виконує функцію ідентифікації політичної сили у свідомості виборців та сприяє закріпленню позитивного образу партії в суспільній уяві. Цей процес охоплює низку етапів: визначення назви партії та аббревіатури; створення альтернативних варіантів назви; розробка статуту й програмного документа; формування партійного гасла; візуалізація публічного іміджу; розробка символіки; вибір представників бренду; створення рекламної продукції з відповідним дизайном [4].

Водночас, не менш важливим за побудову бренду є його ефективна презентація, що повинна відзначатися чіткістю, стислістю та доступністю для сприйняття. Часто зустрічаються випадки, коли доводиться працювати з образами, подібні до яких раніше вже втратили актуальність, що ускладнює формування емоційної залученості виборців. На початковому етапі громадськість може демонструвати байдужість, що створює додаткові труднощі, особливо в умовах обмеженої політичної культури.

Загалом, передвиборча кампанія функціонує за принципами ринкової взаємодії, де кандидати виступають у ролі «продавців», які презентують свої послуги або вирішення суспільних проблем у символічному форматі, здатному викликати позитивну реакцію в аудиторії.

У прагненні здобути перемогу в умовах пропорційної системи правлячі політичні сили часто вдаються до використання адміністративного ресурсу — інструмента, що є індикатором ступеня демократичності державного управління. Незважаючи на те, що термін «адміністративний ресурс» увійшов у науковий обіг порівняно нещодавно, практика використання владних повноважень на користь однієї політичної сили, уникнення діалогу та примусове виконання рішень мають витоки ще в радянській системі управління. Сучасна українська політична культура зберігає окремі риси цієї авторитарної спадщини, попри зміни в політичному ландшафті.

У разі застосування змішаної виборчої системи відбувається синтез елементів мажоритарної та пропорційної моделей, що істотно ускладнює виборчий процес та використовувані в ньому технології.

2.3. Роль цифровізації у виборчих технологіях

Первинним призначенням мережі Інтернет було забезпечення комунікаційної взаємодії між обчислювальними системами Міністерства оборони Сполучених Штатів Америки. Проте в короткий проміжок часу вона трансформувалася у ключовий інструмент глобального масштабу, що забезпечує проведення фінансових, комерційних та торговельних операцій. Починаючи з 1990-х років Інтернет почав стрімко розвиватися в нових напрямках, вийшовши далеко за межі суто військових цілей.

У цей період з'явилися дослідники, які висловлювали припущення, що Інтернет справлятиме вплив не лише на економіку, а й стане чинником трансформації політичного ландшафту. Зокрема, Л. Гроссман розглядав глобальну мережу як основу для становлення електронної республіки, де головну роль відіграватимуть прямі форми демократії, інструменти електронного голосування та активна участь громадян у політичному процесі [1]. Подібну ідею підтримував У. Раш, який зазначав: «Виборці отримають змогу, коли їхні голоси безпосередньо досягатимуть найвищих ешелонів політичних партій і державної влади» [2]. Близькою була і точка зору політтехнолога Д. Морріса, який, однак, робив акцент не лише на прямій комунікації, а й на потенціалі добровільної фінансової участі виборців у передвиборчих кампаніях.

Із розвитком цифрових технологій виникли нові засоби функціонування у віртуальному середовищі, які поступово стали невід'ємною складовою сучасного інформаційного суспільства. Сьогодні інтернет-технології забезпечують користувачам оперативний і відносно недорогий доступ до необмежених обсягів інформаційних ресурсів.

Цифровізація відіграє ключову роль у трансформації виборчих технологій, визначаючи нові форми комунікації між політичними акторами та електоратом, а також змінюючи зміст і методи організації виборчого процесу. Завдяки цифровим інструментам відбулося зміщення акцентів від традиційних форм політичної агітації до інтерактивної взаємодії в інформаційному просторі. Одним із найяскравіших проявів цього процесу стало активне використання соціальних мереж, які забезпечують безпосередній та миттєвий контакт з аудиторією. Платформи на кшталт Facebook, Instagram, TikTok, Telegram та інші перетворилися на повноцінну арену політичної конкуренції, де ведеться боротьба за увагу, вплив та емоційне залучення виборців.

Цифрові технології також дозволяють застосовувати мікротаргетинг — інструмент персоналізованої політичної комунікації, що ґрунтується на аналізі великих обсягів даних про користувачів. Це підвищує ефективність передвиборчих кампаній, однак водночас викликає занепокоєння з огляду на загрози приватності та етичності маніпулювання поведінкою виборців. Разом із цим, цифровізація уможливила появу нових форм "чорних" технологій, зокрема поширення дезінформації, використання бот-мереж, фейкових акаунтів і гібридних медіакампаній, метою яких є дискредитація політичних опонентів, спотворення інформаційного поля та вплив на громадську думку шляхом створення ефекту "інформаційної більшості".

Окремим напрямом цифровізації є модернізація адміністративного супроводу виборчого процесу. Використання електронних платформ для реєстрації кандидатів, забезпечення доступу до офіційної інформації, електронного спостереження та підрахунку голосів сприяє прозорості виборів, знижує ризики фальсифікацій і підвищує довіру до виборчих інституцій. У деяких країнах упроваджується електронне голосування, що дозволяє брати участь у виборах дистанційно, однак його застосування потребує високого рівня кібербезпеки та нормативного забезпечення.

Не менш важливою є роль візуальних цифрових технологій, які змінили характер політичної репрезентації. Сучасні виборчі кампанії активно

використовують відеоконтент, анімацію, інфографіку, інтерактивні вебплатформи, що дозволяє ефективно формувати імідж політичного суб'єкта, адаптувати повідомлення до цільової аудиторії та підсилювати емоційне сприйняття меседжів.

Таким чином, цифровізація є не лише технологічним інструментом у виборчих кампаніях, але й фактором, що змінює саму природу політичної взаємодії, структуру виборчих стратегій і способи впливу на виборців. Її ефективне використання потребує глибокого розуміння комунікаційної динаміки, високого рівня цифрової грамотності як у політиків, так і в суспільства, а також належного правового регулювання для запобігання зловживанням та забезпечення чесності виборчого процесу.

Розглянемо застосування інтернет-технологій у виборчих кампаніях США. Показовим прикладом є передвиборча кампанія Барака Обами, в якій уперше в історії країни цифрові технології стали фундаментальним компонентом політичної стратегії, що була реалізована у широких масштабах через мережу Інтернет.

У США використання Інтернету як інструменту політичного впливу бере початок із 1990-х років. Зокрема, Білл Клінтон у 1992 році був першим американським президентом, який започаткував практику комунікації з виборцями через цифрове середовище. Надалі більшість кандидатів на посаду президента намагалися інтегрувати інтернет-ресурси у свої кампанії, і вже до 2000 року Інтернет закріпився як один із основних каналів політичної агітації.

Особливої уваги заслуговує кампанія Б. Обами у 2008 році, яка розпочалася з публічного оголошення про намір балотуватися на пост президента США — повідомлення, що було вперше поширене через Інтернет, а вже потім через традиційні медіа. Такий підхід викликав широкий резонанс серед виборців і засобів масової інформації, а офіційний вебресурс кандидата за короткий час набрав значної кількості відвідувачів.

Інноваційним кроком у межах цієї кампанії став свідомий відхід Обами від державного фінансування на користь збору коштів шляхом краудфандингу серед власних прихильників. Для цього було створено спеціалізовані веб-сайти, які забезпечували зручний механізм внесення пожертв.

Крім того, команда Б. Обама впровадила інші сучасні цифрові інструменти: блоги, соціальні платформи, вірусні відео, мобільну рекламу, політичну цифрову географію, а також маркетинг у комп'ютерних іграх.

Такі формати, як блоги й соціальні мережі, дали змогу кандидатові налагодити безперервний зворотний зв'язок із виборцями, порушувати актуальні теми, поширювати інформаційні повідомлення, фото- і відеоматеріали, а також формувати електронний образ політика. Їхня особливість — у простоті аналізу аудиторії (за віком, статтю, професією, інтересами), адже більшість користувачів самостійно надають персональні дані. Водночас соціальні мережі виступають і засобом створення позитивного іміджу кандидата.

Наступним важливим ресурсом стали відеоплатформи, зокрема YouTube, що функціонально наближається до соціальних мереж, однак дозволяє вести відеоблог. Відеозвернення Б. Обама поступово набирали мільйони переглядів, що забезпечило йому додаткові канали комунікації з електоратом. Більше того, YouTube надав йому можливість задавати тематику політичних дебатів, завдяки чому він міг стратегічно готуватися до публічних виступів.

Особливе місце серед цифрових засобів політичного впливу посідає технологія цифрової політичної географії, що забезпечує не лише збір демографічних характеристик виборців, а й дані щодо їх територіального розміщення. Це відкриває перспективу індивідуалізованої політичної комунікації з конкретними соціальними групами та родинами.

Не менш показовим прикладом інновацій у політичному маркетингу є мобільні технології та реклама у відеоіграх. Зокрема, було реалізовано систему SMS-розсилки з актуальними новинами передвиборчої кампанії Обама на мобільні пристрої підписників. У межах цифрових ігор також проводилися рекламні кампанії, орієнтовані на перетин цільової аудиторії гравців із користувачами мережі Інтернет.

Зважаючи на досвід застосування інтернет-технологій у виборчих кампаніях США, можна виокремити основні характеристики та функціональні можливості кожного з інструментів онлайн-комунікації (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Ключові характеристики інтернет технологій у виборах

Інструмент	Функції та характеристики	Результат
Вебсайт	Формування іміджу, формування порядку денного, збір коштів, офіційність	Наповнення виборчого фонду, утримання прихильників, залучення нової аудиторії
Соціальні мережі	Формування іміджу, зворотний зв'язок, збір коштів, неформальність, формування порядку денного, складання детального портрету аудиторії	Наповнення виборчого фонду, залучення нової молодіжної аудиторії, відстеження активності за регіонами
Блоги	Формування іміджу, формування власної позиції, формування порядку денного, зворотний зв'язок	Утримання прихильників, залучення нової аудиторії
Форуми	Формування іміджу, формування власної позиції, формування порядку денного, охоплення аудиторії зі спільними інтересами, добір тематичних тез, зворотний зв'язок	Утримання прихильників, залучення нової аудиторії
Таргетована реклама в соціальних мережах	Вплив на чітко визначену аудиторію (стать, вік, географія, освіта, інтереси тощо)	Утримання прихильників, залучення нової аудиторії, відстеження активності за регіонами
Відеоплатформи	Формування іміджу, формування порядку денного, зворотний зв'язок, вірусний ефект	Утримання прихильників, залучення нової молодіжної аудиторії
Цифрова географія	Складання детального портрету аудиторії, формування та розсилка індивідуалізованої інформації	Утримання прихильників, залучення нової аудиторії, відстеження активності за регіонами
Мобільний маркетинг	Формування порядку денного, масовість	Утримання прихильників, залучення нової аудиторії
Реклама в комп'ютерних іграх та мобільних застосунках	Масовість, неформальність	Залучення нової молодіжної аудиторії

Продовжуючи аналіз, варто зазначити, що виборча кампанія Барака Обама 2008 року стала не просто зразком ефективного використання цифрових технологій, а й своєрідною «точкою неповернення» у трансформації політичних комунікацій. Успішна інтеграція інтернет-інструментів у виборчий процес суттєво змінила традиційні підходи до взаємодії з електоратом, а також продемонструвала потенціал новітніх технологій у мобілізації, інформуванні та утриманні аудиторії.

Інтернет-технології у виборчих кампаніях забезпечують багаторівневу комунікацію між кандидатом і виборцем, що охоплює як офіційні, так і неформальні канали зв'язку. Їхня ефективність обумовлюється здатністю швидко поширювати інформацію, оперативно реагувати на суспільні запити, а також адаптувати меседжі під специфіку окремих аудиторій.

Цифрові інструменти (зокрема, вебсайти, соціальні мережі, відеоплатформи та блоги) не тільки розширюють доступ до політичної інформації, а й створюють нові можливості для самоорганізації спільнот прихильників, залучення коштів, формування порядку денного та просування персонального бренду політика.

Персоналізація комунікацій через інструменти цифрової географії, мобільного маркетингу та таргетованої реклами дозволяє значно підвищити рівень залученості виборців і впливу на їх електоральну поведінку. Зокрема, здатність чітко сегментувати аудиторію та формувати індивідуалізовані повідомлення стала ключовою перевагою цифрових кампаній над традиційними.

Таким чином, досвід США засвідчує, що інтернет-технології — це не просто допоміжний інструмент політичної агітації, а повноцінний стратегічний ресурс, що визначає ефективність сучасного виборчого процесу. Його значення й надалі зростатиме, зумовлюючи потребу у формуванні нової цифрової політичної культури як серед кандидатів, так і серед виборців.

Висновки до 2 розділу

Виборчі технології мають тривалу історію, що розвивається паралельно з технічними і соціальними змінами в суспільстві, де вони проходять через етапи від примітивних форм прямої демократії до складних систем, що включають маніпуляції, пропаганду і співпрацю для досягнення політичних цілей.

Технологічний прогрес і промислові революції, зокрема інформаційна революція, стали важливими рушіями еволюції виборчих технологій, сприяючи їхній адаптації до нових комунікаційних засобів, таких як преса, телебачення та

Інтернет, що змінило підходи до ведення виборчих кампаній і взаємодії з електоратом.

Сучасні виборчі стратегії орієнтуються на персоналізацію взаємодії з виборцями, застосовуючи маркетингові та соціальні технології для створення кастомізованих партій, що дозволяє сформувати довготривалі відносини з громадянами та протистояти популізму, базуючись на стратегічному розвитку та відповідальності перед суспільними інтересами.

Виборча система є важливим елементом організації виборчого процесу в Україні, зокрема вона визначає стратегії передвиборчих кампаній і впливає на виборчі технології. Зміни виборчої системи, особливо щодо виборів до Верховної Ради, створюють нестабільність у механізмах проведення виборів. Вибори в Україні часто сприймаються громадянами як формальний акт волевиявлення, що обмежується вибором конкретного кандидата або політичної сили, замість більш глибокого розуміння процесу політичного представництва та участі в демократичному процесі. Використання виборчих технологій, зокрема маніпулятивних стратегій та адміністративного ресурсу, є поширеною практикою в українських виборчих кампаніях, що впливає на демократичність виборчого процесу і забезпечує підтримку певних політичних сил.

З розвитком інтернет-технологій виникли нові форми політичної комунікації, зокрема через соціальні мережі, мікротаргетинг та мобільні платформи. Це зміщує акценти від традиційних методів агітації до інтерактивної взаємодії та персоналізованих повідомлень. Використання цифрових технологій у виборчих кампаніях дозволяє кандидатам створювати прямий контакт з виборцями через блоги, соціальні мережі, відеоплатформи та інші онлайн-ресурси, що сприяє формуванню іміджу та мобілізації підтримки. Застосування цифрових інструментів підвищує ефективність кампаній, але також створює нові загрози, зокрема щодо приватності виборців, етичності маніпуляцій, поширення дезінформації та зловживань через новітні технології, що потребує належного регулювання та контролю.

РОЗДІЛ 3. ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1. Особливості виборчих технологій в Україні

Особливості виборчих технологій в Україні зумовлені як загальносвітовими тенденціями розвитку політичної комунікації, так і національними контекстами — історичними, соціальними, правовими та технологічними. Український виборчий процес демонструє поєднання традиційних методів агітації з поступовим упровадженням цифрових інструментів, які активно використовуються для мобілізації електорату, формування іміджу кандидатів та впливу на суспільну думку. Можемо виділити такі особливості виборчих технологій в Україні:

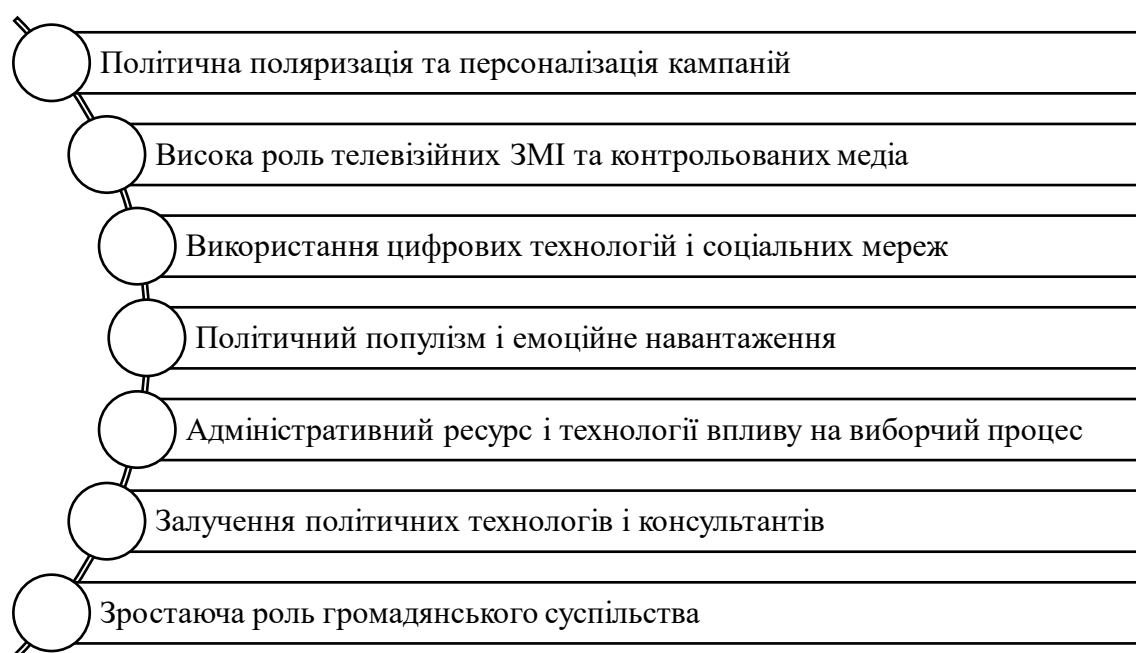

Рис. 3.1. Особливості виборчих технологій в Україні

Політична поляризація та персоналізація виборчих кампаній є однією з найхарактерніших рис сучасного електорального процесу в Україні. Вона не лише визначає стиль і зміст політичної агітації, а й значною мірою формує політичну поведінку виборців, трансформуючи саму суть політичного представництва. Цей

феномен варто розглянути з кількох взаємопов'язаних аспектів: комунікативного, психологічного, історичного та соціокультурного [5].

Персоналізація як стратегія електоральної мобілізації. На відміну від класичних моделей партійної демократії, де партії виступають носіями ідеологій, програм і колективного бачення розвитку суспільства, в Україні виборчі кампанії дедалі більше зосереджуються на постаті окремого кандидата. Це явище пов'язане з недовірою до партій як інституцій (що часто сприймаються як тимчасові політичні проєкти) і натомість — зростанням довіри до «сильного лідера», який начебто здатен оперативно вирішити системні проблеми.

У таких умовах персоналізована політична реклама набуває переваги над програмною. Кандидат стає брендом — із власним візуальним стилем, риторикою, біографічними акцентами, медійною присутністю. Політичні технології фокусуються не на поясненні економічних або соціальних програм, а на формуванні емоційного зв'язку між виборцем і лідером, через образ «людини з народу», «борця за справедливість», «менеджера-реформатора» тощо.

Ключовим елементом персоналізованої кампанії є харизма кандидата — здатність надихати, викликати довіру, формувати позитивний імідж незалежно від політичного досвіду чи результатів діяльності. У виборчій практиці України харизма часто базується не на інтелектуальному чи професійному авторитеті, а на поп-культурному впізнаванні (як у випадку з Володимиром Зеленським), героїчній участі у революційних подіях (Петро Порошенко, Юлія Тимошенко), або ж на демонстрації «сильної руки» й образу «господаря» (Олег Ляшко, Михайло Добкін та інші в різні періоди).

Біографія кандидата ретельно конструюється як наратив: акцентуються моменти боротьби, досягнень, опору системі, походження з народу, успіху в бізнесі чи громадській діяльності. Така біографічна стратегія дозволяє створити відчуття близькості між кандидатом і виборцем — людина голосує не стільки за політичну програму, скільки «за свого».

Комунікаційна стратегія в персоналізованій кампанії також орієнтується на стилізацію під «народність», «прямоту», «щирість». Кандидати активно

користуються соціальними мережами, записують звернення в неформальному стилі, знімають відео «без краваток» або в побутовому середовищі. Імітується відкритість, залучення до діалогу, хоча часто така відкритість є керованою й продуманою частиною стратегії впливу [8].

Іншими словами, мова, візуальні символи, поведінка та лексика кандидата адаптуються до очікувань цільової аудиторії, що особливо яскраво проявляється у кампаніях із залученням нових технологій мікротаргетингу — окремі повідомлення формуються під конкретні демографічні чи географічні групи виборців.

Разом із персоналізацією зростає політична поляризація, коли суспільство поділяється на прихильників та опонентів окремих політичних лідерів. Виборець ототожнює себе з конкретною особою, а не з ідеологією чи політичними принципами. Це породжує небезпечну динаміку «свої-чужі», за якої критика кандидата сприймається як особиста образа, а політична дискусія перетворюється на конфлікт лояльностей. Політичні опоненти стають не просто конкурентами, а ворожими фігурами, що «загрожують державі», «зраджують народ», «працюють на Кремль» тощо [11].

Така ситуація посилюється в умовах інформаційної війни, зовнішніх втручань, економічної нестабільності, коли суспільство шукає лідера як символу впевненості. Водночас, це ускладнює формування сталих партійних структур, знижує якість публічної політики та підміняє змістовну дискусію політичним шоу.

Політична поляризація та персоналізація кампаній в Україні є прямим відображенням кризи інституційної довіри та адаптації до нових форматів політичної комунікації. Така тенденція робить політичний процес більш емоційним і менш передбачуваним, але водночас відкриває нові можливості для мобілізації громадян за умови, якщо буде поєднана з підвищенням політичної культури, критичного мислення і вимогливості до політиків не лише як до персон, а як до носіїв реальних програм і відповідальності.

У контексті виборчих технологій в Україні роль телевізійних ЗМІ та контрольованих медіа залишається винятково вагомою, незважаючи на активне проникнення цифрових платформ [13]. Телебачення зберігає домінуючий вплив,

особливо серед старшої та сільської аудиторії, формуючи електоральні настрої та визначаючи рамки публічного дискурсу. Водночас розвиток Інтернет-медіа поступово трансформує комунікаційні стратегії, поглиблюючи дуалізм інформаційного поля.

Телевізійні канали в Україні традиційно виступають головними рупорами політичного впливу, особливо в період виборчих кампаній. Причини цього — не лише в широкому охопленні аудиторії, але й у структурі власності ЗМІ. Переважна більшість загальнонаціональних каналів належить великим фінансово-промисловим групам, які мають прямі або опосередковані політичні інтереси. Така структура медіавласності перетворює телебачення з інституції незалежної журналістики на інструмент політичної боротьби [14].

На практиці це виявляється: системному просуванні «своїх» кандидатів через новини, ток-шоу, соціальні проекти; витісненні або маргіналізації опонентів шляхом замовчування, дискредитації або спотворення інформації; поширенні «джинси» — замовних матеріалів, що видаються за журналістські сюжети; формуванні контрольованого порядку денного, де акценти розставляються в інтересах медіавласників, а не відповідно до суспільної значущості подій.

Особливо показовим є використання політичних ток-шоу як майданчиків для медійних баталій. Вони часто виступають не як місце дискусії, а як інструмент емоційного впливу, маніпуляції думкою глядача через монтаж, добір учасників і риторичні трюки.

Телебачення ефективно використовує технології впливу на масову свідомість, зокрема [15]:

- Візуальні коди — кольори, одяг, фон, символи;
- Емоційне супроводження — музика, риторика, інтонації;
- Підсилення страху або надії — як засіб електоральної мобілізації;
- Розділення світу на «добрих» і «поганих» — створення чорно-білих картин реальності.

Ці елементи посилюють ефект персоналізації політики, адже кандидат демонструється не через аргументи, а через враження. Телебачення, як канал із

високим ступенем довіри серед значної частини населення, дозволяє формувати не лише політичні вподобання, а й емоційну лояльність або неприйняття, що не завжди пов'язане з раціональними міркуваннями.

Разом із тим в останнє десятиліття в Україні зростає вплив цифрових медіа — YouTube, Telegram, Facebook, TikTok, Instagram. Вони стають альтернативним джерелом інформації, особливо для молоді (18–35 років), жителів великих міст, активної частини громадянського суспільства.

Ці платформи мають свої особливості: низький поріг входу — кожен може створити власний канал або блог; швидкість поширення інформації; інтерактивність — коментарі, обговорення, реакції; таргетована реклама — можливість точного налаштування аудиторії [16].

Саме в цифровому середовищі найактивніше працюють незалежні розслідувачі, аналітичні ресурси, ініціативи фактчекінгу. Однак тут також поширюються маніпуляції, фейки, вкиди, що ускладнює навігацію в інформаційному морі.

Telegram-канали з анонімною або прихованою редактурою стали новим полем боротьби за вплив. Часто вони виконують функції фабрик чуток, каналів зливу компромату або засобів вкидання пропаганди.

Вибірчі кампанії в Україні дедалі частіше будуються на гібридній моделі, яка поєднує класичне телебачення та цифрові платформи. Однак цей симбіоз не завжди є рівноправним. Політичні сили з більшими ресурсами активно купують ефіри на телеканалах, а також створюють свої медіапроекти у YouTube або Telegram, маскуючи їх під незалежні. Таким чином, і телебачення, і Інтернет в Україні піддаються інструменталізації з боку політичних і фінансових груп, хоча останній усе ж залишає простір для альтернативи [19].

Телебачення в Україні зберігає монопольну позицію в політичному інформуванні, особливо серед менш активної, старшої аудиторії, у сільській місцевості та малих містах. Його залежність від олігархічного капіталу робить його інструментом виборчого впливу, а не незалежної журналістики. Водночас цифрові платформи стають зростаючим контрбалансом, надаючи нові інструменти впливу,

але й породжуючи нові виклики, пов'язані з фейками, ботами та інформаційними атаками. Вибірчі технології в цих умовах змінюються, але зберігають спільну рису — домінування політичного впливу над журналістською етикою, що ускладнює виборцю формування обґрунтованої позиції.

У сучасному політичному процесі України цифрові технології та соціальні мережі набули вагомого значення як інструмент формування громадської думки, мобілізації електорату та ведення передвиборчої боротьби. Цей вектор трансформації відображає глобальні тенденції цифровізації політики, однак має низку національних особливостей, зумовлених специфікою українського медіаполя, рівнем цифрової грамотності населення та соціально-культурним контекстом.

Цифрові платформи стали органічною частиною виборчих технологій в Україні, значно розширивши арсенал політичного впливу та знизивши вартість комунікації з виборцем. Використання Інтернету дозволяє кандидатам оперативно поширювати інформацію, обходячи традиційні канали медіа, що часто перебувають під впливом великих медіавласників або політичних структур. Основні напрями цифрової активності включають [20]:

- Створення офіційних сайтів кандидатів і політичних сил як платформ для представлення програм, біографій, новин кампанії, збору коштів (краудфандингу) та обробки звернень громадян;
- Запуск таргетованих рекламних кампаній у соціальних мережах (насамперед Facebook, Instagram), що дозволяють здійснювати мікротаргетинг за демографічними, географічними та поведінковими критеріями, адаптуючи повідомлення до конкретних сегментів електорату;
- Активне використання Telegram-каналів, як публічних, так і закритих, для розповсюдження меседжів, організації прихильників, координації дій і реагування на інформаційні атаки;
- Розвиток YouTube-контенту, що дозволяє політикам напряму звертатися до аудиторії у форматі відеоблогів, інтерв'ю, щоденників кампанії тощо, минаючи редакційні фільтри традиційних ЗМІ.

Ці платформи не лише змінюють формат комунікації, а й трансформують саме розуміння політичної участі, активізуючи молодіжну аудиторію, яка раніше залишалася переважно пасивною в межах традиційного електорального процесу.

Одним із найбільш яскравих прикладів успішної цифрової виборчої кампанії в Україні стала президентська кампанія Володимира Зеленського у 2019 році. Її відзначала принципова відмова від класичних елементів політичної боротьби — великих мітингів, розгалужених партійних структур, виступів у ток-шоу — на користь медіа-образу, побудованого через телеперсонажа («Слуга народу») та активної присутності в соціальних мережах [21].

Ключові характеристики цієї кампанії [30]:

- Конструкція образу «антисистемного кандидата» — простого, чесного громадянина, що протистоїть корумпованій еліті. Цей образ трансливався як через телевізійний продукт, так і через цифрові платформи;
- Максимальне використання відеоконтенту в соціальних мережах, включно з короткими відеозверненнями, реакціями на суспільні події, інформуванням про події кампанії;
- Інтерактивна модель взаємодії з виборцем, коли користувачі самі формували питання до кандидата, брали участь в опитуваннях, дискусіях, ініціативах (зокрема, обрання представників команди через онлайн-кастинги);
- Цифрова мобілізація прихильників через Telegram-канали та YouTube-канал «Зе!Команди», які виступали не лише джерелами інформації, а й каналами політичної самоорганізації.

Завдяки грамотному цифровому позиціонуванню, Зеленський зумів згуртувати нову електоральну коаліцію — молодь, аполітичних виборців, жителів міст середнього розміру — і виграти вибори з рекордною підтримкою.

Попри очевидні переваги, використання цифрових технологій у виборчому процесі в Україні супроводжується низкою викликів:

- Недостатнє нормативно-правове регулювання цифрової агітації, що дозволяє використовувати приховану рекламу, поширення дезінформації, ботоферми та фейкові сторінки без належного контролю;

- Маніпуляція алгоритмами соціальних мереж з метою підвищення охоплення певного типу контенту (емоційного, конфліктного, провокативного), що спотворює картину суспільних настроїв;

- Проблема цифрової нерівності — значна частина населення, особливо в сільській місцевості та серед старшого покоління, має обмежений доступ до Інтернету або низький рівень цифрової грамотності, що створює інформаційні розриви.

Також важливо зазначити, що відсутність прозорих механізмів фінансування цифрових кампаній ускладнює контроль за витратами та джерелами коштів, що використовуються в Інтернеті, на відміну від класичних ЗМІ, де існують чіткіші правила.

Інтеграція цифрових технологій у виборчі процеси в Україні є не лише технологічною інновацією, а й ознакою зміни політичної культури. Соціальні мережі перетворилися з допоміжного інструменту на центральну платформу комунікації між кандидатами та виборцями, зокрема у молодіжному сегменті. Кампанія Володимира Зеленського стала переломним моментом у цьому процесі, засвідчивши ефективність цифрових стратегій навіть за відсутності класичної партійної інфраструктури. Водночас подальше використання цифрових інструментів у виборах потребує розвитку законодавчої бази, посилення медіаграмотності населення та забезпечення прозорості цифрової агітації як складової демократичного виборчого процесу.

Політичний популізм і емоційне навантаження стали однією з ключових характеристик сучасних виборчих технологій в Україні. У межах трансформації політичної комунікації дедалі виразніше спостерігається тенденція до заміщення раціонального дискурсу емоційними наративами, які апелюють не до змісту політичних програм, а до страхів, сподівань, обурення або національних травм виборців. Такий підхід посилює маніпулятивний потенціал політичного впливу та має низку соціально-політичних наслідків, що виходять за межі виборчого процесу [29].

Політичний популізм в Україні слід розглядати як комунікативну стратегію, яка передбачає апеляцію до народу як єдиного носія легітимної волі, водночас демонізуючи «еліти», «олігархів», «владну бюрократію» або зовнішніх ворогів як джерела проблем. Така стратегія базується на чорно-білому уявленні про реальність і дозволяє політикам уникати чітких відповідей на складні питання державного управління, замінюючи їх простими, але привабливими обіцянками.

Особливостями українського популізму є:

- Гіперболізація ролі лідера як «рятівника нації», «останнього шансу» або «єдиного чесного серед злочинної системи»;
- Зловживання національними або безпековими темами, особливо у передвиборчі періоди, що супроводжуються зовнішніми загрозами або внутрішньою нестабільністю;
- Пропозиція негайних і радикальних рішень складних проблем без належного економічного чи правового обґрунтування;
- Масова експлуатація соціального обурення, зокрема через критику тарифів, рівня життя, корупції тощо.

У сучасних виборчих кампаніях в Україні емоційне навантаження слугує головним двигуном мобілізації електорату. Політичні сили активно використовують символіку (прапори, кольори, героїв, сакральні події) для підсилення ідентифікації з політичним проєктом; гасла-емблеми типу «Армія! Мова! Віра!», «Країна змін», «Народ проти», які не мають чіткої ідеологічної конкретики, але викликають позитивні або тривожні емоції; відеоролики з драматичними або патетичними сюжетами, часто з кінематографічним ефектом, музикою та монтажем, які покликані створити враження небезпеки або надії; негативні кампанії проти опонентів, зокрема через «страшилки» — емоційно забарвлені повідомлення, що демонізують альтернативного кандидата або прогнозують катастрофічні наслідки його перемоги.

Ці прийоми використовуються для підсилення політичної лояльності, однак одночасно мають побічний ефект — поляризацію суспільства та зниження якості

публічної дискусії. Наслідки популістичного і емоційного виборчого дискурсу проявляються в наступному [33]:

Витіснення змістовної політики. Програмні документи, аналітика, стратегічне планування втрачають пріоритет, натомість політичний процес фокусує увагу на персоналіях, їхніх жестах, скандалах і заявлених цінностях без верифікації реального змісту.

Зростання конфліктності. Популізм підживлює соціальні протистояння, розділяючи суспільство на «правильних» і «зрадників», «своїх» і «чужих». Це ускладнює міжпартійний діалог, підвищує ризики радикалізації й ослаблює демократичні інститути.

Підміна відповідальності гаслами. Обіцянки швидкого вирішення структурних проблем (пенсій, тарифів, війни) без реалістичного механізму втілення стимулюють виборчий цинізм — розчарування у політиках та політичному процесі загалом.

Викривлення електоральних очікувань. Коли політична комунікація фокусується на емоціях, а не на реальних планах чи досягненнях, виборці ухвалюють рішення на основі імпульсу або страху, що ускладнює ефективне управління після виборів.

Політичний популізм та емоційне навантаження в українських виборчих технологіях є наслідком незрілості демократичної культури, фрагментованості партійної системи та низького рівня довіри до інституцій. Емоційно забарвлені кампанії дозволяють швидко мобілізувати виборця, однак у довгостроковій перспективі вони підривають підвалини раціональної публічної політики, сприяють конфліктності та деструктивним тенденціям у політичному процесі. Подолання цієї практики потребує зростання політичної культури, розвитку незалежних ЗМІ, підвищення ролі програмної відповідальності партій та створення механізмів стримування популізму через аналітичні інститути та громадянське суспільство.

Адміністративний ресурс і технології впливу на виборчий процес є однією з найбільш дискусійних тем у контексті демократичного розвитку України. Це

явище, яке, попри зусилля щодо вдосконалення виборчого законодавства, продовжує залишатися важливим інструментом впливу на результати виборів, особливо в умовах політичної нестабільності, економічних труднощів та високої залежності від адміністративних структур [34].

Адміністративний ресурс — це використання державних інструментів і механізмів для підтримки певного кандидата або політичної сили на виборах. Це може проявлятися через різноманітні методи, зокрема використання бюджету, організаційних можливостей, вплив на державні органи або навіть через застосування адміністративного тиску. Одним із найбільш типовим прикладів є використання чиновниками своїх посадових можливостей для досягнення політичних цілей.

Зловживання адміністративним ресурсом у виборчому процесі включає кілька ключових аспектів [37]:

Тиск на виборців: Це одна з найпоширеніших форм маніпуляцій, де місцеві органи влади, поліція або державні чиновники здійснюють вплив на виборців, змушуючи їх підтримати конкретного кандидата або партію. Тиск може включати погрози, маніпуляції з місцем роботи або з отриманням соціальних виплат.

Маніпуляції з соціальною допомогою та пільгами: Влада використовує соціальні виплати та допомогу для створення лояльності серед виборців. Наприклад, під час передвиборчих кампаній уряд може запроваджувати тимчасові соціальні програми або покращувати умови для малозабезпечених, що прямо чи непрямо сприяє підтримці певного кандидата чи партії.

Непрямий підкуп: Під час виборчої кампанії використовуються різні механізми непрямого підкупу виборців. Це можуть бути, зокрема, роздача продуктових наборів, фінансова підтримка соціально вразливих груп населення, або інші матеріальні вигоди, що створюють умовний зв'язок між отриманням допомоги та підтримкою конкретного політика чи партії.

Залучення технічних кандидатів: У передвиборчих кампаніях активно використовуються технічні кандидати, які не мають реальних шансів на перемогу, але їхня мета — це розпорошення голосів на користь основного кандидата або

партії. Це часто застосовується в багатомандатних виборчих округах, де наявність великої кількості кандидатів може привести до розпорошення електоральної підтримки, що вигідно для конкурентів.

Агітація через псевдогромадські організації: Часто виборчі кампанії використовують псевдогромадські організації, які виступають як нібито незалежні ініціативи, що пропагують інтереси виборців, хоча насправді вони є частиною виборчої стратегії конкретної політичної сили. Такі організації організовують акції протесту, збір підписів, заяви та інші форми публічного впливу, що створює враження підтримки серед певних соціальних груп.

Маніпуляції зі соціологією: Соціологічні опитування та дослідження можуть бути використані для маніпуляцій громадською думкою. Наприклад, замовлення недостовірних опитувань, результати яких показують штучне лідерство певного кандидата чи партії, або ж псевдосоціологія, де компанії пропонують сфальсифіковані дані з метою переконати виборців у "неминучій перемозі" певного кандидата.

Зловживання адміністративним ресурсом і маніпуляції, що здійснюються в межах виборчих технологій, можуть мати значний вплив на результати виборів, зокрема через: несправедливу конкурентну боротьбу, де кандидати, які не використовують адміністративний ресурс, мають значно менше шансів на перемогу. Підвищення рівня недовіри до виборчої системи, оскільки виборці можуть почати вірити, що їхній голос не має реального значення, а результат виборів вирішується не лише їхнім вибором, а й за допомогою маніпуляцій. Незаконні або непрозорі кампанії, що може викликати критику з боку міжнародної спільноти та інших державних органів, що ведуть моніторинг виборчих процесів.

Незважаючи на поступові зміни та вдосконалення виборчого законодавства, зловживання адміністративним ресурсом залишаються серйозною проблемою в Україні. Це явище не лише дискредитує демократичні процеси, а й призводить до погіршення якості виборчого процесу, підриває довіру до інститутів влади та загрожує демократичним принципам. Для вирішення цієї проблеми необхідно посилити контроль за виборчим процесом, зокрема щодо використання

адміністративного ресурсу, посилити прозорість виборчого процесу, розвивати незалежні ЗМІ та громадські організації, що можуть виконувати роль контрольних механізмів у боротьбі з маніпуляціями.

Залучення політичних технологів та консультантів є важливим елементом виборчого процесу в Україні, особливо з огляду на постійну еволюцію сучасних політичних кампаній та технологій, що використовуються для досягнення політичних цілей. Політичні консультанти, як українські, так і іноземні, все більше відіграють значну роль у формуванні виборчої стратегії, інтеграції інноваційних технологій та підвищенні ефективності кампаній, однак разом із тим часто мають місце й тіньові практики, які знижують прозорість і довіру до виборчого процесу.

Політичні технологи та консультанти відіграють ключову роль у сучасних виборчих кампаніях в Україні. Вони здебільшого залучаються для створення та реалізації комплексних стратегій, які включають як традиційні методи агітації, так і новітні технології. Це дозволяє кандидатам та політичним партіям не лише реагувати на виклики, що виникають під час кампаній, але й активно впливати на громадську думку.

Основні напрями роботи політичних консультантів [41, 42]:

1. Створення виборчої стратегії: Політичні технологи допомагають сформулювати основні меседжі кампанії, визначити цільову аудиторію, а також правильно розподілити ресурси для досягнення найкращих результатів на виборах.

2. Аналіз електоральних переваг: З використанням передових аналітичних методів, таких як соціологічні дослідження, опитування та фокус-групи, консультанти можуть отримати важливу інформацію про настрої виборців, їхні інтереси та потреби. Це дозволяє точно націлювати кампанію на найбільш важливі електоральні групи.

3. Мікротаргетинг: Використання даних про виборців для створення персоналізованих повідомлень, що мають вплив на прийняття рішення на основі аналізу індивідуальних характеристик. Це включає в себе не лише використання баз даних, а й активне застосування технологій на зразок Big Data, де великі масиви інформації допомагають сформулювати стратегії взаємодії з виборцями.

Політичні консультанти активно використовують інструменти збору та аналізу великих даних для глибшого розуміння електоральних настроїв. Наприклад, аналіз коментарів в соціальних мережах, поведінки користувачів Інтернету та інших джерел допомагає створювати персоналізовані повідомлення, які більше резонують із виборцями. Це дозволяє більш точно визначати, які теми є важливими для конкретних груп і як ці теми можуть бути використані для мобілізації голосів.

Мікротаргетинг. Це стратегія, що ґрунтується на детальному аналізі індивідуальних особливостей виборців, їхніх інтересів та потреб. Використовуючи дані з соціальних мереж, онлайн-платформ, результатів опитувань, політичні технологи можуть формувати надзвичайно точні кампанії, що звертаються до конкретних виборців з конкретними пропозиціями або меседжами. Така персоналізація дозволяє значно збільшити ефективність кампанії та знизити витрати на рекламу.

Інформаційні кампанії в соціальних мережах. Виборчі технологи активно використовують такі платформи, як Facebook, Instagram, YouTube, Twitter для мобілізації виборців. Особливо це стосується використання відеоконтенту, онлайн-трансляцій, опитувань, публікацій у групах і каналах, що дозволяє безпосередньо взаємодіяти з електоратом і формувати необхідну атмосферу навколо кандидата.

Попри активне впровадження нових технологій і стратегій, у виборчі кампанії часто вбудовуються тіньові технології та маніпуляції, що значно підривають довіру до виборчого процесу. Ось деякі з них:

1. Чорний піар: Одна з найбільш поширених і обговорюваних форм маніпуляцій в Україні — це чорний піар, що полягає в поширенні неправдивої або перебільшеної інформації, спрямованої на дискредитацію політичних опонентів. Такі кампанії можуть включати публікацію компрометуючих матеріалів, поширення фейкових новин або висловлювань, які підривають довіру до конкурента.

2. Інформаційні вкиди: Іншим інструментом маніпуляцій є використання інформаційних вкидів, що полягає у поширенні чуток або неправдивих новин через

різноманітні медіаплатформи, зокрема через анонімні акаунти в соціальних мережах, блоги, Telegram-канали тощо. Це дозволяє створити певний інформаційний фон, в якому електорат може заплутатися або відчутти необхідність підтримати певного кандидата на основі хибної інформації.

3. Фейкові соціологічні дослідження: Часто виборчі технологи використовують сфальсифіковані або маніпульовані результати соціологічних опитувань для того, щоб показати, що певний кандидат вже має підтримку серед електорату або ж для того, щоб знизити підтримку конкурентів. Це може мати великий вплив на виборців, створюючи у них враження, що вибір вже зроблено, або що певний кандидат є лідером.

Залучення політичних технологів і консультантів до виборчих кампаній в Україні є складним процесом, який поєднує в собі як позитивні аспекти (використання передових технологій, інноваційних підходів), так і тіньові технології, що можуть мати негативний вплив на демократичний процес. Важливо, щоб виборчі технологи не тільки використовували новітні інструменти для мобілізації виборців, але й дотримувалися принципів прозорості та етичних норм, адже зловживання маніпуляціями може суттєво підірвати довіру до виборчої системи та поставити під сумнів легітимність результатів виборів.

Зростаюча роль громадянського суспільства у виборчому процесі є однією з важливих тенденцій сучасної політичної практики в Україні. Це явище обумовлене як процесами демократизації, так і необхідністю контролю за прозорістю виборчого процесу, що є важливою складовою розвитку правової держави. В умовах, коли виборчі технології часто стають інструментом маніпуляцій та непрозорих впливів, громадянське суспільство грає вирішальну роль у забезпеченні чесності та відкритості виборчої кампанії.

Незалежні спостерігачі виступають як важливий елемент контролю за виборчим процесом. Їх завдання полягає в тому, щоб надавати оцінку дотриманню виборчого законодавства, запобігати порушенням прав виборців і фіксувати можливі порушення з боку кандидатів або політичних партій.

Завдяки активності спостерігачів від громадянського суспільства зростає рівень довіри до результатів виборів. Спостерігачі можуть бути як міжнародними, так і національними. Міжнародні спостерігачі допомагають забезпечити зовнішній контроль за процесом, тим самим посилюючи легітимність виборів, тоді як національні спостерігачі, будучи безпосередньо знайомими з політичною ситуацією в Україні, можуть реагувати на порушення на місцях і надавати реальну оцінку ситуації.

Інша важлива складова громадянського суспільства — це медіа-експерти та аналітики, які займаються моніторингом політичних кампаній та оцінкою їх прозорості. Спеціалісти з аналізу медіа впливають на формування громадської думки, досліджуючи як традиційні, так і цифрові медіа, а також проводячи аналіз виборчої реклами, новин та суспільно-політичних виступів кандидатів.

Медіа-експерти також активно працюють з інформацією, яка циркулює в публічному просторі, сприяючи виявленню маніпуляцій, «джинси» та фейкових новин. Вони забезпечують не тільки коректне висвітлення політичних кампаній, але й підвищують політичну обізнаність громадян, допомагаючи виборцям здійснювати обґрунтовані вибори на основі фактичної інформації [48].

Волонтерські ініціативи займають важливе місце в забезпеченні прозорості виборчого процесу. Волонтери активно залучаються до спостереження за виборами, організації громадських кампаній щодо інформування виборців, а також до перевірки фактів. Вони також можуть допомагати в розкритті порушень, які можуть мати місце в день виборів, таких як маніпуляції з виборчими бюлетенями або порушення прав виборців.

Волонтерські ініціативи в Україні також займаються поширенням інформації про важливість участі у виборах, а також допомагають організовувати заходи, спрямовані на підвищення політичної культури серед молоді та менш активних верств населення. Ці ініціативи також відіграють важливу роль у боротьбі з фальсифікаціями, наприклад, через спостереження за проведенням голосування в реальному часі.

Сьогодні в Україні активно розвиваються платформи для перевірки фактів, які дозволяють виборцям швидко отримувати точну і достовірну інформацію про кандидатів, політичні партії, їхні передвиборчі обіцянки та інші питання, що стосуються виборчого процесу. Такі ресурси активно використовуються для викриття маніпуляцій, фальшивих новин та пропагандистських матеріалів, що можуть бути поширені під час кампанії.

Ці платформи сприяють підвищенню рівня інформованості громадян, що дає змогу здійснювати більш обґрунтовані вибори. Крім того, за допомогою платформ для перевірки фактів, громадяни можуть активно залучатися до процесу виборчої кампанії, мати доступ до якісної інформації та мати змогу висловлювати свої думки про політичні події.

Активність громадянського суспільства в Україні сприяє також моніторингу фінансування політичних партій та кандидатів. З розвитком платформи відкритих даних та системи електронного декларування громадяни можуть перевіряти джерела фінансування кампаній, зокрема виявляти використання "джинси" — прихованої агітації, коли медіа або інші інструменти використовуються для підтримки певного кандидата або політичної сили без явного маркування як реклами.

Моніторинг фінансування політичних сил також допомагає виявляти порушення виборчого законодавства, такі як підкуп виборців чи використання коштів, здобутих нелегальним шляхом. Платформи та ініціативи, що займаються такою перевіркою, відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості політичних кампаній та підтримують громадян у відстоюванні їхніх прав.

Одним з основних результатів діяльності громадянського суспільства в Україні є значне підвищення політичної культури громадян. Оскільки інформація про вибори, політичні партії та кандидатів стає доступнішою, виборці мають можливість краще розуміти процеси, що відбуваються в країні, а також формувати свою думку на основі реальних фактів, а не маніпуляцій чи пропаганди. Це підвищує активність громадян у політичному процесі, робить їх більш відповідальними та обізнаними учасниками виборів.

Таким чином, роль громадянського суспільства в Україні є надзвичайно важливою для забезпечення прозорості та чесності виборчого процесу, а також для підвищення рівня політичної культури серед громадян. Водночас, із розвитком цифрових технологій, громадяни мають доступ до більшої кількості ресурсів для перевірки фактів, моніторингу кампаній та фінансування, що сприяє більш демократичному та відкритому виборчому процесу.

3.2. Досвід виборчих технологій США та можливості його застосування в Україні

Президентські вибори в Сполучених Штатах Америки, разом із виборами до Сенату та Конгресу, є однією з найважливіших подій, що привертають увагу не лише громадян США, але й міжнародної спільноти. Це пов'язано з тим, що після розпаду Радянського Союзу і завершення Холодної війни, коли глобальна політика значною мірою визначалась протистоянням двох наддержав, США стали одним із головних центрів світового впливу. Різноманітні чинники, включаючи економічну, військову та дипломатичну потугу, сприяють цьому становищу.

Виборча система Сполучених Штатів відзначається своєю унікальністю та складністю. Вона є результатом федеративного устрою, що передбачає специфічні виборчі практики, які беруть до уваги як історичні традиції, так і сучасні політичні реалії. Щоб детальніше зрозуміти особливості виборчого процесу, слід звернути увагу на ключові елементи системи, такі як президентські вибори, вибори до Конгресу, систему виборчих округів, механізми голосування та роль виборців.

Адміністративно-територіальний устрій США має безпосередній вплив на проведення виборчих кампаній, оскільки країна є федерацією, що складається з 50 штатів, кожен з яких має власну законодавчу і інституційну базу для організації виборів.

У політичній системі США домінують дві основні партії: Демократична і Республіканська. Демократична партія, символом якої є віслюк і синій колір,

орієнтується на захист прав людини, боротьбу зі змінами клімату, міграційну політику та медичне страхування. Основну підтримку вона отримує в урбанізованих районах і великих містах, а відомими її представниками є Джон Кеннеді, Барак Обама, Білл Клінтон і Джо Байден. Натомість Республіканська партія, що має символ у вигляді слона і червоний колір, акцентує увагу на зниженні податків, праві на зброю та суворій імміграційній політиці, і є більш популярною в сільських районах і малих містах. Відомі представники цієї партії — Джордж Буш (старший та молодший), Річард Ніксон, Рональд Рейган і Дональд Трамп.

Виборча система США є цікавою тим, що в ній застосовуються непрямі вибори, що відрізняє її від багатьох європейських демократичних країн, де використовуються прямі вибори. У прямій виборчій системі громадяни безпосередньо обирають кандидатів, тоді як при непрямих виборах вони вибирають виборців, які, в свою чергу, здійснюють вибір кандидатів. Таку систему застосовують при обранні президента США.

У той час як президент обирається через непрямі вибори, представники Конгресу та муніципальних органів обираються за допомогою прямих виборів, що в основному відбуваються через мажоритарну систему. Однак у деяких штатах, таких як Луїзіана і Джорджія, для перемоги на виборах до Конгресу необхідна абсолютна більшість голосів [66]. Ця система була закріплена Конституцією США [59], що забезпечує рівноправність в країні та запобігає можливим негативним наслідкам від прямих виборів.

Згідно з Конституцією США (стаття 2), виконавча влада належить президенту, який обирається на чотирирічний термін разом з віце-президентом. Президента можна обирати лише двічі поспіль. Вибори організовуються політичними партіями, а голосування проводиться на місцевому рівні. Виборчий процес у США є значно довшим за український: якщо виборча кампанія в Україні зазвичай триває до 90 днів [59], то в США вона може тривати до року. Наприклад, на президентських виборах 2024 року активна кампанія стартувала в березні того ж року, коли Джо Байден (кандидат від Демократичної партії) та Дональд Трамп (від Республіканської партії) оголосили про свою участь у виборах [8].

Процес виборів президента США включає кілька етапів: внутрішньопартійний відбір кандидатів, офіційне висунення кандидата, виборча кампанія та, власне, вибори, на яких громадяни обирають одного з кандидатів [32].

Початковою стадією є праймеріз — попередні вибори, де виборці обирають кандидатів від політичних партій. В цьому контексті термін «вибори» позначає процес ухвалення рішення на основі таємного голосування. Праймеріз дозволяють виборцям активно брати участь у визначенні партійного кандидата, мета якого — скорочення кількості претендентів та визначення найбільш конкурентоспроможного кандидата, що здатен представляти інтереси партії на президентських виборах [12].

Особливістю американської виборчої системи є те, що правила доступу до виборів визначаються не внутрішніми партійними документами, а державними законами. За рік до виборів члени Демократичної та Республіканської партій проводять відбір кандидатів. Процес праймеріз відкриває можливості для більшої кількості претендентів з різних політичних спектрів [50].

Праймеріз проводяться в різних штатах в різний час, зазвичай у вівторок. Однак день, коли вибори проводяться одночасно в кількох штатах, отримує назву «супервівторок» [62]. У цей день виборці обирають кандидатів, яких вони підтримують у межах своєї партії, причому участь у голосуванні може бути обмежена, якщо проводяться «закриті праймеріз». Перемога в кожному штаті визначає кількість делегатів, які вирішують, хто буде представляти партію на національному з'їзді та під час виборчої кампанії. Виборці в США насправді не голосують за президента безпосередньо, а за делегатів Колегії виборців [58].

Колегія виборців є одним із найунікальніших і найспірніших політичних інститутів США, що має понад двохсотрічну історію. Її роль у проведенні непрямих президентських виборів є основою американського федералізму, і вона заслуговує на детальне вивчення. Колегія формується так, що кожен штат призначає стільки виборців, скільки має сенаторів та представників у Конгресі. Загальна кількість виборців складає 538 осіб, і для перемоги необхідно набрати 270

голосів. Різна кількість виборців у штатах забезпечує їхнє представництво на рівні національних виборів [64].

Якщо жоден кандидат не набирає необхідної кількості голосів, Палата представників обирає президента з трьох найбільш популярних кандидатів [60]. Використання Колегії виборців і непрямой системи президентських виборів часто обговорюється в наукових колах та серед політиків. Одним із аргументів на користь цієї системи є те, що пряма система голосування може призвести до розпорошення голосів серед численних кандидатів. Це, в свою чергу, може призвести до перемоги кандидата від найбільш населеного штату. Тому пряма система загальнонаціональних виборів вважається неприязною до федеративної системи та розмаїття інтересів.

Прихильники Колегії виборців вважають її історично обґрунтованою моделлю, яка підтримує конституційну гнучкість і гарантує захист інтересів меншин, а також сприяє стабільності політичної системи. Більшість американців підтримують думку, що президент має бути обраний таким чином, щоб враховувати інтереси всіх штатів [63]. Однак ця система потребує наявності «одночасної більшості», тобто перемога кандидата повинна ґрунтуватися не лише на загальнонаціональній більшості голосів, а й на підтримці більшості штатів. Тим не менше, практика показує, що кандидат, який набирає більшість голосів, може не отримати достатню кількість голосів від виборців і програти.

Одним із найбільш очевидних пояснень виникнення колегії виборців є той факт, що на час її створення засновниками американської Конституції існувала думка про те, що більшість американців, які здебільшого проживають на фермах і займаються сільським господарством, не здатні приймати обґрунтовані рішення на прямих президентських виборах. Ці погляди мають актуальність і в сучасних умовах, оскільки низький рівень політичної обізнаності та недостатнє знання політичних програм кандидатів можуть призвести до негативних наслідків під час виборів.

Не менш важливим є факт, що колегія виборців не є постійним органом і формується на кожних виборах, що дозволяє зменшити ризик маніпулювання з

боку кандидатів на пост президента. Однак, попри очевидні переваги цієї системи, є й певні проблеми. Однією з них є так звані «коливальні» штати, де одна з двох основних партій має сталу перевагу. Наприклад, у штаті Нью-Йорк традиційно переважають демократи, і голоси, віддані за республіканців, фактично втрачаються. Це зумовлює те, що деякі виборці відмовляються від участі у голосуванні. Аналогічно, у штатах, таких як Техас, що традиційно підтримують республіканців, демократи можуть не брати участь у виборах, знаючи, що їх кандидат не має шансів на перемогу. У таких випадках політичні партії часто не проводять активну агітацію та не витрачають ресурси.

Ще однією проблемою є наявність «невірних виборців», які не зобов'язані дотримуватись обіцянок і голосувати за кандидата, якому вони дали свою підтримку. Хоча це явище є рідкісним і не має значного впливу на результати виборів, воно може створювати занепокоєння серед громадськості. Серед інших недоліків колегії виборців варто згадати обмеження щодо термінів завершення виборчого процесу та можливість смерті обраного президента. Зокрема, головною проблемою є те, що система може ігнорувати волю більшості виборців, як це сталося під час президентських виборів 2000 та 2016 років, коли кандидати, що отримали більшість голосів виборців, не стали президентами через недостатнє число голосів виборців. Сьогодні Республіканська партія найбільше зацікавлена у збереженні цієї системи, оскільки вона сприяє їхній перемозі, водночас підтримка демократів зростає.

Після проведення первинних виборів кандидати на пост президента починають турне по так званих «спірних» штатах, щоб підвищити свою підтримку серед виборців, де немає явної переваги жодної з партій. Зазвичай саме ці штати стають ареною основних політичних битв, оскільки перемога в них дає більші шанси на загальну перемогу.

Виборчі кампанії в США мають своєрідну двопартійну структуру, що обумовлена домінуванням двох основних партій. Це створює певну поляризацію між двома основними групами цінностей та ідей. Проте це не означає тотальної монополії влади, а, швидше, свідчить про високий рівень політичної культури та

свідомості громадян США. Як показує досвід України, велика кількість політичних партій може бути індикатором соціальної розділеності та низького розвитку громадянського суспільства, коли люди не можуть визначити свої основні життєві потреби. Таким чином, хоча виборчі кампанії в США мають певні традиційні риси, результат виборів залежить значною мірою від результатів голосування в так званих «коливальних» штатах, де політичні уподобання виборців можуть змінюватися. До таких штатів відносяться Флорида, Пенсільванія та Огайо, де часто спостерігаються зміни політичних симпатій. Політтехнологи зосереджують свою діяльність саме на цих штатах, оскільки кожен голос у них може істотно змінити підсумковий результат виборів.

Американська виборча система є складною та унікальною, що робить її результат непередбачуваним, навіть якщо кандидат отримав більшість голосів виборців. Ця система, хоча й складна, успішно функціонує вже понад два століття, забезпечуючи стабільність та позитивні результати.

Переваги американської виборчої системи включають:

1. Праймеріз, які дозволяють краще зрозуміти кандидатів і узгодити єдину політичну стратегію для досягнення спільних цілей.

2. Система колегії виборців, що гарантує автономність штатів під час виборів і запобігає маніпуляціям з боку федеральної влади.

3. Можливість для штатів самостійно регулювати частину виборчого процесу, що знижує рівень корупції та маніпуляцій.

4. Для перемоги кандидату необхідно враховувати інтереси різних штатів, навіть тих, що традиційно підтримують одну з партій.

5. Колегія виборців змушує кандидатів звертати увагу на інтереси меншин, що можуть стати вирішальними, особливо в «коливальних» штатах.

6. Особливу увагу політтехнологи звертають на «коливальні» штати, оскільки саме вони часто визначають перемогу на виборах.

Таким чином, виборча система США створює комплекс можливих виборчих технологій, що активно застосовуються в передвиборчій боротьбі.

Незважаючи на те, що більшість штатів США зберігають традиційний підхід до голосування, з кожним роком стає все складніше підтримувати стабільну підтримку виборців конкретного штату для певної політичної партії. При розробці стратегії виборчої кампанії політичні консультанти враховують інтереси кожного штату, що дозволяє сформувати політичну платформу, яка відповідає їхнім специфічним потребам. Наприклад, багато кандидатів від Республіканської партії фокусуються на економічних та регіональних характеристиках штатів і використовують ці фактори у своїй риториці. Економіка так званих «республіканських штатів», яка забезпечує 30% ВВП США, здебільшого базується на сільському господарстві, видобутку корисних копалин, лісовому господарстві, з переважанням аграрного сектора. Водночас «демократичні штати» орієнтуються на розвиток промисловості, фінансового сектору та інформаційних технологій, що становить 40% ВВП країни. Близько 30% ВВП припадає на штати, що перебувають у невизначеному стані.

Використовуючи ці дані, політтехнологи формують стратегію кампанії, орієнтуючись на інтереси кожного штату. Один із яскравих прикладів такої стратегії — дебати Дональда Трампа та Хілларі Клінтон. Трамп виступив з пропозицією зниження податків та інвестування зекономлених коштів у розвиток середнього бізнесу, що знайшло відгук у республіканських штатах, де економіка має аграрну спрямованість. Натомість Клінтон, як представниця Демократичної партії, підкреслювала важливість спрямування державних дотацій на освіту та інформаційні технології, що також відповідало інтересам її прихильників із «демократичних штатів». Завдяки підтримці цих регіонів вона змогла отримати значну частину голосів, однак перемогу здобув Трамп, завдяки результатам у «коливальних» штатах. Це є прикладом ефективного використання соціальної риторики, яка орієнтована на регіональні проблеми.

Загалом, технології, що використовувалися під час президентської кампанії 2012 року в США, відображають основні характеристики сучасного політичного дискурсу. Головною тенденцією є орієнтація на комунікацію з виборцями, використання їхнього комунікаційного потенціалу. Особливу увагу варто

приділяти впровадженню Інтернет-технологій. Кампанія 2012 року стала еталонною, і її вплив відчутний в кампаніях наступних років, зокрема, у 2016 та 2020 роках, коли соціальні мережі стали основною платформою для просування кандидатів.

Що стосується виборчих кампаній на рівні Конгресу (як для Сенату, так і для Палати представників), а також на місцевих рівнях, то вони здебільшого проводяться за мажоритарною системою. Як зазначалося раніше, у більшості штатів для перемоги достатньо відносної більшості голосів, однак у таких штатах, як Луїзіана та Джорджія, для перемоги потрібна абсолютна більшість голосів [66]. Конституція США передбачає систему, за якою президент обирається непрямыми виборами, а представники Конгресу та місцеві посадовці — прямими виборами, що має на меті забезпечити рівноправність серед штатів і уникнути негативних наслідків прямого вибору президента.

Виборчі кампанії на рівні Конгресу та місцевих виборів в США мають чимало спільного з українськими кампаніями, що проводяться за мажоритарною системою. Кандидати активно взаємодіють з виборцями, проводячи зустрічі з профспілками, трудовими колективами, фермерськими господарствами та іншими соціальними групами. Кампанії широко використовують медіа, включаючи телебачення, радіо, Інтернет та соціальні мережі. Політична реклама та дебати стають основними інструментами комунікації з виборцями. При цьому, кандидати акцентують увагу на місцевих проблемах, які мають найбільше значення для їхніх виборців.

Технології, що використовуються в сучасних кампаніях, включають соціальні мережі, аналіз великих даних та інструменти для мобілізації виборців, що дозволяє ефективно поширювати повідомлення серед різних груп виборців і оптимізувати витрати на кампанію. Завдяки цим інструментам виборчі кампанії в США стають складним і динамічним процесом, де кожен кандидат має стратегічно планувати свої дії для досягнення успіху.

Виборчий досвід США містить кілька аспектів, які можуть бути корисними для України, зокрема в контексті вдосконалення виборчої системи та підвищення

політичної стабільності. Ось кілька важливих уроків, які можуть бути застосовані в Україні:

1. Довгі виборчі кампанії: Виборчі кампанії в США тривають значно довше, що дозволяє виборцям краще ознайомитись із кандидатами та їх програмами. В Україні, де виборчі кампанії зазвичай тривають до 90 днів, варто подумати про можливість більш тривалих передвиборчих періодів для забезпечення прозорості та глибшого аналізу кандидатів. Це може також допомогти зменшити вплив зовнішніх чинників та маніпуляцій під час короткого виборчого періоду.

2. Праймеріз та відбір кандидатів: Процес праймеріз у США дозволяє знизити кількість кандидатів і визначити найбільш конкурентоспроможних представників партій. Це може стати корисним для України, де часто виникає проблема множинних кандидатів від однієї партії, що призводить до розпорошення голосів. Впровадження аналогічних процедур для визначення кандидатів на важливі державні посади може допомогти зробити вибори більш ефективними.

3. Система Колегії виборців: Хоча ця система має свої недоліки, вона також допомагає збалансувати інтереси різних штатів в США. В Україні система представництва в органах влади може бути вдосконалена з урахуванням регіональних інтересів, що дозволить зменшити регіональні суперечності та сприяти більш збалансованому розвитку країни. Однак варто врахувати, що систему Колегії виборців у її нинішньому вигляді не варто переносити без змін, оскільки вона призводить до певних недоліків у представництві виборців.

4. Поляризація та двопартійна система: Домінування двох основних партій у США призводить до поляризації, але також сприяє стабільності політичної системи. Для України важливо зберегти плюралізм і підтримати розвиток багатьох політичних сил, водночас впроваджуючи механізми, які допомагають уникнути фрагментації партійної системи. Це дозволить зберігати політичну конкурентоспроможність і ефективність, не доводячи ситуацію до політичного хаосу.

5. Виборчі стратегії в "коливальних" штатах: Вибори в США часто вирішуються завдяки результатам голосування в так званих "коливальних" штатах,

де конкуренція між партіями найбільш жорстка. В Україні можна було б зосередити увагу на регіонах з найбільшим політичним розривом та намаганням зменшити відрив між різними частинами країни. Це допоможе підвищити рівень довіри до виборчої системи та зменшити соціальні розбіжності.

6. Залучення громадян до виборчого процесу: Підвищення політичної свідомості та обізнаності громадян, як це практикується в США через довгі кампанії, праймеріз і активне медіа висвітлення, може бути корисним і в Україні. Систематична освіта виборців щодо їхніх прав і обов'язків, а також ролі виборів у демократичному процесі, сприятиме зменшенню рівня апатії і покращить участь громадян у виборах.

Загалом, хоча деякі аспекти виборчої системи США можуть бути складними і не зовсім підходити для України, окремі елементи, такі як тривалий виборчий період, праймеріз та більш гнучка політична система, можуть бути адаптовані для підвищення ефективності українських виборів.

3.3. Виборчі технології в умовах воєнного стану в Україні

Дискусії стосовно можливості проведення виборів в умовах воєнного стану активізувались влітку 2023 року після заяви спікера Верховної Ради України, Руслана Стефанчука, щодо відсутності заборони на проведення виборів у Конституції України в умовах воєнного стану [38]. Це викликало обговорення в соціальних мережах та засобах масової інформації про доцільність чи неможливість організації виборів до завершення бойових дій. Питання законності та легітимності чинного Президента України виникло через те, що законодавство не дає чітких вказівок щодо статусу президентських повноважень під час воєнного стану. Конституція України, зокрема стаття 83, частина 4, визначає, що повноваження Верховної Ради України під час дії воєнного чи надзвичайного стану тривають до першого засідання новообраної Верховної Ради після скасування цих обмежень [23]. Це означає, що діючий склад Верховної Ради буде зберігати свою

легітимність до завершення воєнного стану. Щодо президента, законодавство не дає чіткої відповіді на це питання. Однак після численних заяв західних політиків, питання легітимності Володимира Зеленського як Президента України більше не виникає.

Незважаючи на заяви політиків та існуючі правові обмеження щодо проведення виборів під час воєнного стану, виникають серйозні питання про основні ризики, які супроводжують проведення виборів під час війни. Уряд зіткнеться з багатьма викликами на шляху забезпечення прозорості та демократичності виборів. Зокрема, актуальним є питання, як організувати парламентські вибори після війни, враховуючи, що частина території країни була під окупацією, значна кількість населених пунктів знищена, а мільйони українців знаходяться за кордоном. Незважаючи на це, необхідно вже зараз розпочати підготовку до проведення виборів, зокрема, на рівні системи організації виборчих процесів після війни.

Основними викликами для науковців та представників влади є визначення факторів електоральної поведінки, що дозволить уникнути значних проблем під час виборчих кампаній: вивчити настрої післявоєнного електорату, відзначити характеристики нових кандидатів і політичних рухів, оновлення старих політичних кампаній, а також визначення місця для нових та забутих політичних сил.

Крім того, важливими проблемами стануть організаційні аспекти проведення виборів: робота виборчих дільниць, актуалізація виборчих реєстрів і забезпечення безпеки. Питання безпеки на виборах буде важливим не тільки під час війни, але й після її завершення, оскільки в країні все ще можуть бути присутні проросійські елементи чи настрої серед частини електорату, що може спровокувати зірвати виборчий процес.

Окремо варто зазначити, що організація виборів на тимчасово окупованих територіях, таких як Крим, а також частина Донеччини та Луганщини, де заплановано введення виборчого мораторію до 2030 року [49], буде надзвичайно складною. Більшість населення цих регіонів може мати проросійські настрої, що

поставить під сумнів ефективність виборчого процесу та може призвести до подальшої дестабілізації ситуації в цих регіонах.

З метою вирішення цієї проблеми можливо застосувати виборчий мораторій до стабілізації ситуації та збільшення числа проукраїнськи налаштованих громадян, що сприятиме проведенню виборів у майбутньому. Однак це рішення може призвести до погіршення соціально-політичної ситуації в регіонах, де мораторій буде введено. Нагадаємо, що ще до початку повномасштабного вторгнення постало питання про правильну побудову діалогу з жителями тимчасово окупованих територій [22]. Є ймовірність, що деякі люди, попри проросійські погляди, захочуть залишитись громадянами України. Для цього необхідно буде розробити ефективну стратегію реінтеграції цих громадян у суспільство, що має бути здійснено обережно, щоб уникнути посилення проросійських настроїв [54].

Виборчі технології в умовах воєнного стану в Україні набувають особливого значення, оскільки військовий конфлікт, що триває з 2014 року, а також війна, яка почалась в 2022 році, суттєво змінюють соціально-політичну ситуацію в країні. В умовах воєнного стану країна стикається з численними викликами, що можуть безпосередньо впливати на проведення виборів, організацію виборчого процесу та взаємодію з виборцями. Деякі з основних аспектів виборчих технологій в умовах воєнного стану включають такі важливі фактори, як безпека, інформаційна підтримка, адаптація до нових умов, технологічні інновації та правова база.

1. Безпека та захист виборчого процесу. У період воєнного стану головним завданням є забезпечення безпеки виборців, кандидатів, працівників виборчих комісій та захисту виборчих дільниць. Ризики пов'язані з можливими обстрілами, терористичними актами або іншими військовими загрозами, тому виборчі комісії повинні співпрацювати з правоохоронними органами та військовими для організації безпечного проведення голосування.

Враховуючи нестабільність ситуації в деяких регіонах, можливість проведення виборів у традиційному форматі може бути обмежена. Часто виникає

питання про організацію виборів у регіонах, де зберігається окупація, або на територіях, де тривають активні бойові дії.

2. Адаптація виборчого процесу до нових умов. В умовах воєнного стану особливу увагу слід приділяти адаптації виборчого процесу, що включає:

- Зміни в законодавстві та виборчих процедурах: Можливо, буде потрібно адаптувати законодавчі норми для забезпечення проведення виборів в умовах обмежень або за особливих обставин, таких як мобілізація та евакуація населення.

- Перехід на електронне голосування: Через обмеження доступу до традиційних виборчих дільниць може виникнути необхідність у використанні новітніх технологій для голосування, таких як електронне голосування або голосування через інтернет, що потребує розробки надійних систем захисту від кібератак та маніпуляцій.

3. Інформаційна підтримка та контрпропаганда. Виборчі технології в умовах воєнного стану неможливо уявити без активної інформаційної підтримки. Існує велика потреба в інформуванні громадян щодо процесу виборів, кандидатів, їх програм та політичних позицій. Враховуючи, що під час війни багато людей знаходяться в режимі обмеженого доступу до медіа або перебувають в евакуації, важливо використовувати альтернативні канали комунікації, такі як соціальні мережі, месенджери, мобільні додатки.

Зростає значення контрпропаганди, спрямованої на боротьбу з фейковими новинами, маніпуляціями та ворожою агітацією. Виборчі комітети та державні органи повинні мати можливість оперативно реагувати на інформаційні загрози та забезпечувати прозорість виборчого процесу.

4. Використання новітніх технологій для моніторингу виборів. У період воєнного стану технології моніторингу виборів набувають особливої актуальності. Сучасні технології, такі як супутникові знімки, дрони та інші засоби для збору даних, можуть допомогти в забезпеченні прозорості виборчого процесу, зокрема в регіонах, де безпека може бути під загрозою. Застосування технологій для реального моніторингу виборчих дільниць, фіксації порушень та відстеження результатів голосування є важливою частиною демократичних виборів.

5. Організація голосування для вимушених переселенців. У період воєнного стану багато громадян змушені залишати свої домівки та виїжджати на більш безпечні території. Враховуючи ці обставини, важливо організувати можливість голосування для вимушених переселенців. Це може включати мобільні виборчі дільниці, організацію спеціальних пунктів для голосування в місцях тимчасового проживання або використання дистанційного голосування.

6. Правова база та міжнародна підтримка. Під час війни важливим аспектом є дотримання міжнародних стандартів у проведенні виборів, а також співпраця з міжнародними організаціями, які можуть забезпечити незалежний моніторинг та підтримку процесу. Виборчі технології повинні бути закріплені в правовій системі, що також повинна бути адаптована до змін, пов'язаних з воєнним станом, наприклад, можливості продовження термінів для подачі кандидатур або зміни регламентів.

7. Психологічні аспекти виборчого процесу. Психологічна складова виборчого процесу в умовах воєнного стану також має своє значення. Тривога, невизначеність і стрес, які переживають виборці, можуть значно вплинути на їх поведінку на виборах. Виборчі технології повинні бути спрямовані на мінімізацію цих стресових факторів, зокрема через спрощення процесу голосування або роз'яснювальну роботу.

Таким чином, виборчі технології в умовах воєнного стану в Україні мають бути максимально адаптованими до нових викликів. Важливими аспектами є забезпечення безпеки, використання інноваційних технологій, підтримка прозорості процесу та забезпечення можливості участі всіх громадян, незалежно від їх фізичної локації чи обставин.

Висновки до 3 розділу

Персоналізація виборчих кампаній в Україні стає основною стратегією, де акцент робиться не на партійних програмах, а на харизмі кандидата, який стає

брендом. Така персоналізація впливає на мобілізацію електорату, де виборець голосує не стільки за політичну платформу, скільки за «свого» лідера. Політична поляризація в Україні є наслідком цього процесу, що призводить до розподілу суспільства на прихильників і противників конкретних лідерів. Це ускладнює політичний процес і перетворює політичну дискусію на конфлікт лояльностей, що є небезпечним для стабільності демократії.

Цифрові платформи стали важливим інструментом у виборчих технологіях України, надаючи можливість політичним силам безпосередньо взаємодіяти з виборцями, обходячи традиційні медіа. Однак це також призводить до появи нових викликів, таких як фейки, маніпуляції та інформаційні атаки, що ускладнює обґрунтоване формування політичних поглядів. Використання соціальних мереж, аналізу великих даних та мобілізації виборців значно змінює виборчі кампанії в США, роблячи їх динамічними та стратегічними. Ці технології дозволяють досягати високої ефективності в поширенні повідомлень і оптимізації витрат, що може бути корисним для України в контексті модернізації виборчого процесу.

Деякі аспекти виборчої практики США можуть бути корисними для вдосконалення виборчої системи в Україні, зокрема, більш тривалі передвиборчі періоди, праймеріз для відбору кандидатів, а також зосередження уваги на зменшенні політичних розбіжностей між регіонами. Ці практики можуть сприяти більш прозорим і ефективним виборам.

США мають стабільну двопартійну систему, яка сприяє політичній стабільності, але також призводить до поляризації. Україні важливо підтримувати плюралізм і уникати надмірної фрагментації партійної системи, що дозволить зберегти політичну конкурентоспроможність без ризику політичного хаосу.

Обговорення можливості проведення виборів в умовах воєнного стану в Україні активізувалося після заяви спікера Верховної Ради. Водночас існують серйозні питання щодо легітимності виборів, зокрема через відсутність чіткої правової відповіді на статус президента під час воєнного стану. Основним викликом є організація виборів у контексті знищених населених пунктів та

величезного числа вимушених переселенців, що потребує ретельної підготовки до післявоєнних виборів.

Організація виборчого процесу в умовах війни потребує врахування безпеки виборців, кандидату та працівників виборчих комісій, зокрема в регіонах, що залишаються під окупацією або де тривають бойові дії. Уряд має вирішити питання адаптації виборчого процесу, зокрема з впровадженням новітніх технологій, таких як електронне голосування, для забезпечення прозорості і безпеки виборів.

У період воєнного стану важливим аспектом є впровадження новітніх технологій для моніторингу виборчого процесу, таких як дрони та супутникові знімки, для забезпечення прозорості і фіксації порушень. Крім того, підтримка міжнародних організацій для незалежного моніторингу виборів має важливе значення, а також необхідність адаптації правової бази до воєнних умов, зокрема для організації голосування для вимушених переселенців.

ВИСНОВКИ

Висновки до дипломної роботи, зважаючи на визначені завдання та дослідження виборчих технологій в умовах України, наступні:

1. Виборчі технології є важливим інструментом забезпечення демократичності виборчого процесу, адже їх застосування дозволяє забезпечити вільні, прямі та рівні вибори. Вони є складовою частиною виборчих кампаній і визначають стратегічний підхід до залучення електорату. Водночас, їх використання в умовах недемократичних режимів може бути інструментом маніпуляції, що знижує рівень прозорості та ефективності політичних процесів.

2. Різні типи виборчих систем мають значний вплив на виборчі технології. Мажоритарна система, хоч і сприяє формуванню сильних урядів, може призводити до перекручування результатів та обмеження політичної конкуренції. Пропорційна система забезпечує більш справедливе представництво та сприяє розвитку політичної активності серед різних груп населення. Змішана система є комбінацією переваг обох підходів, що дозволяє забезпечити стабільність і широкий спектр представництва.

3. Виборчі технології еволюціонували паралельно з розвитком технічних і соціальних змін у суспільстві. Від простих методів прямої демократії до складних систем маніпуляцій і пропаганди, технології стали не лише інструментом комунікації, а й важливим фактором політичної мобілізації. Особливо важливими для України є етапи розвитку технологій в умовах інтернет-комунікації, які дозволяють формувати нові стратегії взаємодії з виборцями.

4. Впровадження цифрових технологій, зокрема соціальних мереж, мікротаргетингу та мобільних платформ, радикально змінило підходи до виборчих кампаній. Ці технології дозволяють здійснювати персоналізовану комунікацію з виборцями, створюючи більш індивідуальний підхід до кожного громадянина. Проте, ці інструменти також вимагають ретельного контролю, щоб уникнути маніпуляцій, поширення дезінформації та порушення етичних норм.

5. Виборчі технології в Україні мають свої особливості, зокрема через політичну поляризацію, нестабільність виборчої системи та застосування адміністративного ресурсу. Використання маніпулятивних стратегій є поширеною практикою, що знижує рівень довіри громадян до результатів виборів. Проблема політичної поляризації та персоналізації виборчих кампаній призводить до глибоких соціальних розбіжностей, що може загрожувати демократичним процесам.

6. У період воєнного стану виборчі технології в Україні набувають додаткової складності, оскільки необхідно враховувати безпеку виборців і забезпечити доступність виборчого процесу для переселенців. Використання новітніх технологій для моніторингу виборів, таких як дрони і супутникові знімки, стає важливим для забезпечення прозорості та запобігання порушенням. Водночас, питання електронного голосування і адаптація правової бази до умов війни залишаються відкритими і потребують детального вивчення та регулювання.

7. Оцінка досвіду виборчих технологій в США і інших країнах показала важливість стабільної партійної системи для політичної стабільності, але для України критично важливо зберігати плюралізм та уникати надмірної фрагментації партій. Позитивні практики, такі як тривалі передвиборчі періоди і праймеріз, можуть бути корисними для вдосконалення української виборчої системи.

8. З урахуванням особливостей політичного та соціального контексту, а також викликів війни, важливо впроваджувати ефективні стратегії виборчих технологій, які сприятимуть підвищенню прозорості, мобілізації електорату та забезпеченню безпеки виборчого процесу. Вдосконалення цифрових платформ, розвиток систем електронного голосування та поліпшення комунікаційних стратегій з виборцями є ключовими напрямками для покращення виборчої практики в Україні в майбутньому.

Ці висновки підтверджують, що виборчі технології мають суттєвий вплив на ефективність виборчого процесу та здатні змінювати політичну картину країни, особливо в умовах змінного соціально-політичного та інформаційного середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України : матеріали ХІХ наук.-практ. конф. 16 червня 2022 р., м. Дніпро / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпро: НТУ ДП, 2022. 151 с.
2. Анісімова Л. А. Протоколи електронного голосування Наукові записки НаУКМА. Комп'ютерні науки. 2013. Т. 151. С. 88-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAkn_2013_151_18.
3. Афанасьєва М. В. Виборчі технології та виборче право: проблема кореляції. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/3794/Afanaseva_Vyborchi_tehnologii.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Бабенко К.А. Конституційно-правове регулювання і розвиток виборчого права України. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/439-konstitutsijno-pravove-regulyuvannya-i-rozvitok-viborchogo-prava-ukrajini.html>.
5. Бисага Ю.М., Берч В.В., Нечипорук Г.Ю., Чечерський В.І., Романчук, О.З. Електронне урядування: конституційно-правове дослідження. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/37492/1/%D0%A0%D0%9E%D0%9C%D0%90%D0%9D%D0%A7%D0%A3%D0%9A_%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%86%D0%AF.pdf
6. Бурдье П. Соціологія політики. М.: Socio-Logos, 1993. 336 с.
7. Варій М.Й. Політико-психологічні передвиборні та виборчі технології: навч. посіб. Київ : Ніка-Центр, 2003, С. 270
8. Вибори у США-2024: Чому Америка обирає з найстарших кандидатів в історії - BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c0x3d542ynxo>
9. Виборча система. Енциклопедія Сучасної України. Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. URL : <https://esu.com.ua/article-33916>

10. Виборчі системи з відкритими списками: в пошуках оптимальної моделі для України. Усі права захищені. Київ : Міжнар. фундація вибор. систем (IFES) в Україні, 2017. 72 с. URL: <https://socialdata.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/IFES-Ukraine-Kovryzhenko-et-al-Electoral-Systems-with-Open-Lists-May-2017.pdf>

11. Винничук О., Кобильник В. Практика застосування виборчих технологій під час президентських виборчих кампаній: український досвід. Політологічний вісник. URL: <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2023.90.272-284>

12. Георгізова І.Л. Виборча система в США: переваги та недоліки. І.Л. Георгізова, Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія: Право, Ужгород: Гельветика, 2013. Вип. 21. Т. 1. Ч. 2. С. 118–121.

13. Горбенко, І., Кузнецов, О., Полуяненко, М., Кіян, А., Лисицький, К., & Кандій, С.. Prototyping decentralized electronic blockchain voting system. Radiotekhnika, 2020, 1 (200), 122–139. URL: <https://doi.org/10.30837/rt.2020.1.200.11>

14. Городок М.Д., Карташов А.В., Романенко Є.О., Стасюк В.Ю. Політична абетка. Перемога на виборах: технології, кампанії, принципи. Київ : Міжнар. республік. ін-т (IRI), 2016. 262 с. URL: <https://iri.org.ua/sites/default/files/resources/Перемога%20на%20виборах.%20Технології,%20кампанії,%20принципи.pdf>.

15. Дискредитація системи електронного голосування в РФ та нові виклики для впровадження цифрових виборчих технологій в Україні. Київ: НІСД. 2022. 30 с.

16. Дослідження доцільності запровадження нових виборчих технологій. IFES Ukraine, 2020. 62 с. URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/04/IFES-Ukraine-Feasibility-Study-on-the-Introduction-of-New-Elections-Technology-for-Ukraine-v1-2020-02-13-Ukr.pdf>

17. Дюверже М. Політичні партії. М., 2002. 560 с.

18. Єлисєєв С. Соціальні та політичні розмежування, інституційні передумови та умови консолідації партійних систем у демократичному транзиті. Політична наука: Соціально-політичні розмежування та консолідація партійних систем. – 2014. № 4. С. 64-89.

19. Камардіна Ю.В., Черних Є.М. Правове регулювання і реалізація електронного голосування: міжнародний досвід та впровадження в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2022, № 1. 214-221.

20. Кібербезпека на виборах в Україні. Аналіз та рекомендації Міжнародна фундація виборчих систем, 2022. IFES Ukraine – Підтримка демократичного розвитку в Україні. URL: <https://www.ifesukraine.org/wp-content/uploads/2024/01/ifes-ukraine-analysis-and-recommendations-cybersecurity-in-ukrainian-elections-2022-06-ukr.pdf-1.pdf>

21. КМІС. Геополітичні орієнтації жителів України: лютий 2019. URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=827&page=1>

22. Колодяжна Д. Як побудувати діалог між людьми, які живуть по різні боки фронту?. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28215834.html>.

23. Конституція України - Розділ IV. Президент України Володимир Зеленський Офіційне інтернет-представництво. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-iv>.

24. Кочубей Л. О. Виборчі технології: політологічний аналіз на прикладі виборів до парламенту сучасної України : монографія. Київ : Юрид. думка, 2006, С.15

25. Кочубей Л.О. Виборчі технології .Київ : Укр. центр політ. менеджменту, 2008. 332 с

26. Лідери та їхні блоки: в кого більший рейтинг. Дзеркало тижня. 2020. 8 березня.

27. Лук'янов Д.В. Політичні партії в системі взаємовідносин громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання). Х. : Право, 2020. 320 с. 39

28. Матющенко І. Розробка і впровадження конвергентних технологій в Україні в умовах нової промислової революції: організація державної підтримки : монографія. Харків : Александрова К.М., 2016. 556 с.

29. Маурер А.Д. Цифрові технології у виборах: питання, висновки та перспективи. Видавництво Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/arditadriza-maurer-digital-technologiesregulations-fin/16809e7f8f>

30. Медовий місяць закінчився. Чому рейтинг Зеленського різко знизився?. Слово і Діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/10/15/pogljad/polityka/medovyj-misyacz-zakinchyvsya.-chomu-rejtynh-zelenskoho-rizko-znyzyvsvy>

31. Меркотан К. Багатопартійність як чинник трансформації політичної еліти в Центральній-Східній Європі. Політичний менеджмент. Спеціальний випуск. 2017. С. 117–125.

32. Моренчук А.А. Особливості президентських виборів у США. Актуальні проблеми країнознавчої науки: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції (м. Луцьк, 15–16 листопада 2016 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2016. С. 84–88. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/11303/1/Моренчук%20А.А..pdf>

33. Нестерович В.Ф. Поняття виборчої системи та її основні розуміння в конституційному праві. Публічне право. 2019. № 1. С. 17-19

34. Нові рейтинги: Тимошенко відривається від Порошенка, Зеленський виходить на 3-є місце – Центр прикладних досліджень. Центр прикладних досліджень. URL: <https://cpd.com.ua/uk/prezydentski-reitingi>

35. Остапець Ю. Еволюція партійних систем країн Вишеградської четвірки: досвід для України: Монографія / Гайданка Є., Ключкович А., Марадик Н. / Серія «Studia Regionalistica» / № 8; НДІ політичної регіоналістики; ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; Агенція досліджень регіонального соціуму «Карпатія». Ужгород: ПП Данило С. І., 2014. 256 с.

36. Остапець Ю. Електоральні процеси на Закарпатті у контексті загальнонаціональних виборів: Монографія. Ужгород: Поліграф центр «Ліра», 2016. 412 с.

37. Оцінка громадянами ситуації в країні. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів. Ставлення до проведення загальнонаціональних виборів в Україні до завершення війни (вересень 2023р.). Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh->

instytutiv-politykiv posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-provedennia zagalnonatsionalnykh-vyboriv-v-ukraini-do-zavershennia-viiny-veresen-2023r

38. Перун В. Стефанчук заявив, що Конституція не забороняє проводити вибори під час війни і невдовзі це питання "буде актуалізовано". LB.ua. URL: https://lb.ua/news/2023/07/28/567492_stefanchuk_zayaviv_shcho_konstitutsiya.html

39. Подгорна В.В. Формування партійної системи в Україні. URL: <https://niisp.gov.ua/vydanna/panorama>

40. Політологія у запитаннях та відповідях [Текст] / за заг. ред. К.М. Левківського. Київ: Вищ. шк., 2016. 263 с/

41. Поліщук І. Виборчі технології: сутність та різновиди. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2015. № 4. С. 106–112.

42. Поліщук О. О. Еволюція виборчих технологій в електоральних кампаніях України. "Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого". 2017. Т. 33, № 2. С. 234. URL: <http://fil.nlu.edu.ua/article/view/109800>

43. Растоу Д. Переходи до демократії: спроба динамічної моделі. Полис. 1996. № 5. С. 5–15.

44. Романюк А. Партії та електоральна політика. Л. : ЦПД «Астролябія», 2005. 348 с.

45. Романюк А. Політичні інститути країн Центрально-Східної Європи: порівняльний аналіз / А. Романюк, В. Литвин, Н. Панчак-Бялоблоцька. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 462 с.

46. Романюк А. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституціональний вимір. Львів: Тріада плюс, 2004. 392 с.

47. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів. К.: АртЕк, 2001. 224 с

48. Слуга народу та Щелепи: як кіно впливає на реальність - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features 47893622>

49. Стешенко А. Повоєнні вибори: коли та за якими правилами?. LB.ua. URL: https://lb.ua/news/2023/03/27/550073_povoienni_vibori_koli_yakimi.html
50. Супервівторок у США: що це таке, де голосують і чому це важливо для України - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cx9zlj2xyvo>
51. Теорія партій та партійних систем. М.: Аспект Пресс, 2008. 367
52. Технологія «двійників» та ефект «спойлеру» у виборчому процесі. ОПОРА - Громадянська мережа - вибори в Україні - Election in Ukraine. URL: <https://www.opora.ua.org/vybory/tekhnologii-dviinikiv-ta-efekt-spoileru-u-viborchomu-protsesi-21>
53. Томенко М.В. Інститут президентства в Україні: правові засади та політична перспектива. Придніпров. наук. вісн. 1998. № 1. С. 73
54. УКРІнформ. Максимально швидка реінтеграція: в уряді розповіли про підготовку стратегії для деокупованих територій. Укрінформ - актуальні новини України та світу. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3846174-maksimalno-svidka-reintegracia-v-uradi-rozpovili-pro-pidgotovku-strategii-dla-deokupovanih-teritorij.html>
55. Уоллерстайн М. Виборчі системи, партії та політична стабільність / М. Уоллерстайн // Політичні дослідження. 1992. № 5–6. С. 156–163
56. Шведа Ю. Партії та вибори: енциклопедичний словник / Ю. Шведа – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 750 с.
57. Шкурат І. В. Становлення та розвиток політичних виборів в Україні (управлінський аспект) : автореф. автореферат дисертації. Київ, 2002, С. 7 URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Avtoreferat/259d141c-ca90-40b4-a70f-d444dfa67cba.pdf
58. Chad Flanders. What Do We Want in a Presidential Primary: An Election Law.Perspective, 44 U. MICH. J.L. REFORM 901, 921
59. Constitution of the United States. United States Senate. URL: <https://www.senate.gov/about/origins-foundations/senate-and-constitution/constitution.htm>

60. Election Administration at State and Local Levels. Legislative News, Studies and Analysis | National Conference of State Legislatures. URL: <https://www.ncsl.org/elections-and-campaigns/election-administration-at-state-and-local-levels>

61. Janda K.. Political Parties: A Cross-National Survey. New York: The Free Press, 1980. 178 p

62. Open and closed primaries – FairVote. FairVote. URL: <https://fairvote.org/archives/open-and-closed-primaries/>

63. Podolnjak Robert. The Constitution, the Electoral College and The American Concept of Democracy – a View from Europe (December 26, 2014). 2012 U.S. Presidential Election (Laidler Pawel; Turek Maciej eds.). Krakow: Jagiellonian University Press, 2014, p. 11–30

64. Polymarket. Presidential Election Predictions. URL: <https://polymarket.com/elections>

65. Securing the future of German manufacturing industry. Recommendations for implementing the strategic initiative INDUSTRIE 4.0. Final report. The Industry 4.0. Working Group; National Academy of Science and Engineering. 2011. 80 p.

66. The House Explained. United States House of Representatives. URL: <https://www.house.gov/the-house-explained>.

Анотація

Васильчук Марія Ігорівна «ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ В УКРАЇНІ» - Рукопис.

Кваліфікаційна робота студента IV – го курсу денної форми навчання на здобуття освітнього рівня бакалавр спеціальності 052 «Політологія». Державний університет «Житомирська політехніка». Факультет національної безпеки, права та міжнародних відносин, Житомир, 2025.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 88 сторінках друкованого тексту, у тому числі 2 таблиці, 2 рисунка, список використаних джерел налічує 66 найменувань.

У першому розділі «ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИБОРЧОГО ПРОЦЕСУ» розглянуто теоретичні засади вивчення виборчих технологій, типологію виборчих систем та роль політичних партій у виборчих процесах.

У другому розділі «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ» розглянуто становлення виборчих технологій, взаємозв'язок виборів та виборчих систем та роль цифровізації у виборчих технологіях.

У третьому розділі «ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИБОРЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ» розглянуто особливості виборчих технологій в Україні, досвід виборчих технологій США та можливості його застосування в Україні та виборчі технології в умовах воєнного стану в Україні.

Ключові слова: вибори, виборчі технології, політичні партії, виборчий процес, вибори.